

Nr 2 Juni 2003 17. årgang

Syndrom

Medlemsblad for Arbeidsmiljøskaddes Landsforening
Tilsluttet Norges Handikapforbund

Syndrom

Medlemsblad for Arbeidsmiljøskaddes
Landsforening (A.L.F)
Tilsluttet Norges Handikapforbund (NHF)

Besøksadresse:

Schweigaards gate 12

Postadresse:

Postboks 9217 Grønland, 0134 Oslo

Telefon 24 10 24 00

Telefaks 24 10 24 99

E-post helseskader@nhf.no

Kontaktperson i NHF: Ellen Trondsen

A.L.Fs internettside: home.no.net/lffl

Ansvarlige redaktør: A.L.Fs hovedstyre

Layout: Torill Older

Forsidebilde: Dagfoto

Trykk: Allservice AS

A.L.Fs hovedstyre:

Leder:

Lars Kristian Hille

Postboks 168, 4502 Mandal

Telefon 38 26 11 65

Telefaks 38 26 55 62

Mobil 91 30 88 73

Nestleder:

Oddvar Petersen

Bertramjordet 22, 1251 Oslo

Telefon 22 62 33 72

Mobil 91 82 74 28

Epost ns-elle@online.no

Styremedlemmer:

Frode Steen Gunstensen

Moen, 6440 Elnesvågen

Telefon 71 26 50 82

Telefaks 71 26 50 82

Mobil 99 74 66 72

Epost frodegunstensen@c2i.net

Unni Jensen

Bjørnebyveien 19 A, 7025 Trondheim

Telefon 72 55 98 01

Telefaks 72 55 98 01

Epost u_jensen@c2i.net

Jens Olav Solli

Gamle Sandvigs vei 21

4816 Kolbjørnsvik

Telefon 37 01 11 25

Mobil 90 60 12 33

Varamedlemmer:

Leif G. Morland

Venusveien 40, 9024 Tomasjord

Telefon 77 63 95 96

William Leonhardsen

Ferjegata 5, 3187 Horten

Telefon 33 04 42 10

Jan Arne Dammen

Revefaret 47, 3033 Drammen

Telefon 32 88 55 07

Mobil 90 59 31 53

Epost arnedamm@online.no

Geir Werner

Norderhovgt. 34, 0654 Oslo

Mobil 91 31 04 40

Tor Østby

Hovsvei 146 A, 1769 Halden

Telefon 69 18 32 68

Innhold

Organofosfater– en trussel mot arbeidstakernes helse!	5
Burde ha vært unngått	7
Vi vil ha en riktig diagnose	10
Nye målemetodar avslører isocyanat	15
Fra Fagrådet:	16
Regjeringen vil forby flere kjemikalier	19
Bør kjæledyr gis på resept?	20
Eksposeringer som kan utløse overfølsomhetsreaksjoner	21
Leserbrev	26
Global innsats mot miljøgifter	28
Pilotene slått ut av nervegass	29
Norsk kaptein skadd for livet	30
Å være pårørende	31
Årsmøtet i Stavanger	32
Løsemidler	34
Miljøgift gir kjemisk invaliditet	36

A.L.Fs hovedstyre

Leder Lars Kristian Hille
Medlem av fagrådet
Økonomi - administrativt ansvar

Nestleder Oddvar Petersen
Medlem av fagrådet
Media- og prosjektansvarlig

Styremedlem Frode Steen Gunstensen
Leder for redaksjonskomiteen

Styremedlem Unni Jensen
Likemannsansvarlig

Styremedlem Jens Olav Solli
Lokallagskontakt

Varamedlem Leif G. Morland
Internett ansvarlig

Varamedlem William Leonhardsen
Lokallagskontakt

Varamedlem Jan Arne Dammen
Medansvar i redaksjonskomiteen

Varamedlem Geir Werner

Varamedlem Tor Østby
Likemannsansvarlig

LEDEREN HAR ORDET

Lars Kristian Hille

«**Jeg har aldri latt skolegang komme i veien for min utdanning**» sa den kjente irsk/engelske dikter Oscar Wilde i sin tid – og jeg forstår hva han mente.

Vi er i vårt samfunn underlagt bestemmelser fattet av ulike personer og med ulik bakgrunn og kompetanse.

Jeg lar meg skremme når jeg ser at store og tunge virksomheter, i hovedsak med røtter i det offentlige eie – blir omstrukturert og styrt av mennesker med en åpenbart solid økonomisk skolegang bak seg – men hva mer har de lært?

Skolegang og faglig kompetanse er meget viktig og må aldri underverdes, men hjelper det å være skoleflink om man mangler evnen til å omsette teori til praksis.

Jeg spurte en lærer en gang – med åpenbar sans for lærerutdanningen og spesialpedagogikk – om følgende: Når du har tatt lærerskolen, og alle tilleggskursene og spesialpedagogikken – er du da flink til å behandle elever og lære fra deg?

Det er meget tvilsomt at man lærer faglig dyktighet og kompetanse på skolebenken.

En ansatt i en av de svært store bedriftene som er blitt privatisert de senere år, fortalte meg følgende:

«Jeg har jobbet i denne bedriften gjennom et langt liv, og jeg har vært stolt av mitt arbeid, min arbeidsplass og følt at jeg har gjort en god jobb for kundene, for bedriften og for samfunnet.

Nå er vi blitt privatisert og omstrukturert – og det betyr at vi har fått tredd ned over hodet en masse nye ordninger og løsninger – av mennesker som sitter langt borte, og åpenbart ikke har peiling på lokale forhold.

I dag går jeg på arbeid uten glede, gjør verken mer eller mindre enn det jeg får beskjed om – og gleder meg vanvittig til jeg blir pensjonist».

Det å gjennomføre omstruktureringer og administrere mennesker ut fra økonomiske læresetninger, uten å forstå og få med seg de mennesker man skal lede, er vel den største synd – og dumhet – som noen kan begå.

Vi sliter med de samme problemene i vårt daglige liv.

Med leger som ikke forstår våre problemer, ikke hører etter og ikke har oppdatert seg faglig på den nye viten som blir oss til del.

Spesialister med klokke på seg selv og sine «testmetoder» og som ikke har tid til å sjekke det mennesket som finnes bak klientnummeret.

Saksbehandlere som vokser i egne øyne, i kraft av den stilling de har og ofte bruker saksbehandling som et springbrett i egen karriere.

Politikere som ikke orker å gå inn i kompliserte saksområder og derfor overlater dette til byråkrater.

Bildet er ikke helsvart og midt oppi dette finner vi utrolig dyktige mennesker i alle ovennevnte kategorier men mitt poeng er at **all verdens utdanning og kursing aldri kan kompensere for personlig egnethet, livserfaringer og først og fremst menneskelig forståelse.**

Jan Arne Dammen

SAMHOLD gir STYRKE

Årsmøtet er holdt, valgene er gjort, og et nytt styre er på plass. Som kjent for de fleste ble det kun en forandring i styret, noe som bør være en styrke. Noen nye styre- og varamedlemmer kom med på «laget» og skal settes til nye oppgaver, og den 13. og 14. mai var hele det nye «laget» samlet i Oslo. Ja, for vi er et lag, selv om vi er spredt over det ganske land.

Og opptreer vi også som ett, ved å støtte hverandre i de vedtak som blir gjort, respektere hverandre og er tolerante, ja, da blir vi også et topplag. Samhold gir styrke, her – som i tippeligaen.

Undertegnede ble med i redaksjonen, noe jeg ser på som en spennende utfordring. Utfordringen blir å bidra til at «Syndrom» fort-

satt skal holde den høye standarden det holder. Bladet har for øvrig høstet mange gode lovord i hele landet de to siste årene! Det bør de som har vært ansvarlige ta til seg! Det blir alles oppgave å bidra til at vi fortsatt kan være stolte av «Syndrom». Har du noe på hjertet, en positiv - eller negativ opplevelse, ja, kontakt oss i redaksjonen. Vi er behjelpelig.

Vanligvis ønsker jeg meg ikke problemer, men når det gjelder «Syndrom» kunne jeg tenkt meg ett, (luksusproblem), nemlig mye innsendt stoff å velge i. Får vi det, skal vi løse det til alles tilfredshet.

Alle savner informasjon, hovedstyret savner info fra lokallagene og lokallagene fra hovedstyret. Dette lar seg løse på en fin måte

ved at alle bruker «Syndrom» aktivt.

Husk at organisasjonsarbeide skal være givende, trivelig og morsomt! Da gleder vi oss til å få kontakt med dere.

Som logoen vår sier *KONTAKT – STØTTE – MESTRING*.

La oss sammen lage et enda bedre medlemsblad for medlemmene!

Redaksjonen ønsker alle Syndroms lesere en riktig GOD SOMMER!

Tegn abonnement på SYNDROM

Tidsskrift for Arbeidsmiljøskaddes Landsforening (A.L.F)

Navn _____

Adresse _____

Postnr/-sted _____

Fire utgaver i året. Abonnementspris kr 100,- pr. år.

Utgivelser: 30. mars, 30. juni, 30. september og 15. desember

Sendes A.L.F, Postboks 9217 Grønland, 0134 Oslo

ORGANOFOSFATER

– en trussel mot arbeidstakernes helse!

Tekst: Oddvar Petersen
Foto: Halvor Eirikstein, OFS

Organofosfater er en gruppe stoffer som brukes som additiver (tilsetningsstoffer) til en rekke produkter, bl.a. kompressor, turbin- og hydraulikkoljer. Bruksområdene for disse oljene er mange, spesielt som brannhemmende tilsetninger. Yrkesutøvere i mange forskjellige bransjer er eksponert for disse stoffene og angivelig blitt påført varige, alvorlige helseskader. Enkelte av additivene har vist seg å være meget giftige, f. eks triortokresylfosfat som er kjent for å gi store nerveskader.

Foreksempel utvikles krigsgassen SARIN av triortokresylfosfat.

Flom av telefonhenvendelser

I etterkant av den store artikkelserien i Dagbladet om organofosfater, har personer som har slitt med helseproblemer i lang tid fått mistanke om at deres lidelser kan ha en sammenheng med eksponering av giftstoffer tilsatt en del oljeprodukter.

Foreløpige tilbakemeldinger til Arbeidsmiljøskaddes Landsforening viser at det angivelig er hundrevis av arbeidstakere innenfor oljeindustrien (offshore), bygg og anleggsvirksomhet, sjøfart og flyindustri som kan være rammet av til dels alvorlige og varige helseskader. Symptomene er mange, men de fleste som har kontaktet A.L.F har beskrevet lidelser med felles trekk. Det store problemet for denne gruppen er at ingen har opplevd at fastlegen har fått

Drillfloor. Mange yrkesutøvere fra offshorevirksomheter har meldt seg til A.L.F med mistanke om varige helseskader.

mistanke om at symptomene kan være yrkesrelatert.

Det har vært stilt mange forskjellige usikre diagnoser i denne sammenheng. Det har vist seg at det er en overhyppighet på diagnoser som Multippel sklerose, Bekhterevs, Borelia (flottbitt) og revmatisme. Ja, enkelte har sågar gjennomgått kirurgiske inngrep for om mulig å oppnå en bedring av tilstanden, men stort sett uten resultat.

Det er her snakk om en stor andel pasienter som har opplevd feilmedisinering og feilbehandling. Dette er ting A.L.F vil se på i ettertid. Først og fremst er det viktig å få denne gruppen under kyndig og medisinsk forsvarlig utredning.

A.L.F tar saken opp med MS-Forbundet

På grunn av den store andelen av pasienter som har fått MS-diagnoser, ofte under tvil, har A.L.F gjort en henvendelse til MS-Forbundet. Det ble avtalt et møte med generalsekretær Mona Enstad for å diskutere den uvissheten som har oppstått. Mona Enstad kunne fortelle at det hadde vært signaler innenfor hennes forbund, om at giftige kjemiske stoffer mistenkes for å gi MS-lignende symptomer.

MS-Forbundet og A.L.F ble enige om et forskningsprosjekt i fellesskap, hvor A.L.F ble foreslått til å koordinere prosjektet. Det har vært en del klareringer om hvordan et slikt prosjekt skal utføres og av hvem. Arbeidsmiljømedi-

sinsk avd. ved St. Olavs Hospital har sagt seg villig til å utføre prosjektet, da de har den nødvendige fagkompetansen. Avd.leder, overlege professor dr. med. Bjørn Hilt vil være den som leder prosjektet. Prosjektet er beregnet å ta tre år og det er allerede søkt Helse & Rehabilitering om 2.1 millioner kroner.

A.L.F bringer «giftoljesaken» inn på den politiske arena

Som et resultat av de uttallige henvendelser fra en gruppe mennesker, som alle mener at deres lidelser har en bakgrunn fra deres yrkesaktivitet, har A.L.F ved undertegnende hatt møter både på Stortinget og i Arbeids- og Administrasjonsdepartementet. I begynnelsen av mai hadde A.L.F et møte med stortingsrepresentant Anita Appelthun Sæle, Krf, hvor de faktiske forhold rundt problematikken ble diskutert. Stortingsrepresentanten lovet å ta dette opp med kollegaer i stortingsgruppa og overbringe de faktaopplysninger A.L.F presenterte.

Den 23. mai hadde A.L.F v/Oddvar Petersen, sammen med Mona Enstad, MS-Forbundet et møte hos statssekretær Lars Arne Ryssdal i AAD, hvor fremdriftsplanen for igangsatt forskning om mulige helseeffekter av arbeid med hydraulikkoljer ble gjennomgått. Arbeidsmiljøskaddes Landsforening ønsker å bidra til å gjennomgå og systematisere data fra enkeltpersoner, slik at de ev. kan brukes i den videre medisinske utredningen og i forskningsøymed.

Det fremgikk videre at det er et ønske om og behov for at de mulige sammenhenger mellom eksponering for organofosfater i

arbeidet og utvikling av kroniske nevrologiske lidelser settes på dagsorden ovenfor medisinske miljøer (særlig spesialisthelsetjenesten) og trygdekontorene. Statssekretær Ryssdal lovet å gjøre sine kolleger oppmerksom på dette.

Det ble avtalt et oppfølgingsmøte mellom departementet, A.L.F og MS-Forbundet om disse spørsmålene etter sommeren. Tidspunktet er ennå ikke fastsatt.

Rundebordskonferanse i Oljedirektoratet med A.L.F som deltaker

Direktoratet for Arbeidstilsynet og Oljedirektoratet ønsket å bringe sammen aktuelle parter til en rundebordskonferanse i Stavanger. Konferansen ble avholdt i Oljedirektoratet den 3. juni og forskningssjef fra SINTEFs Teknologiledelse, Lars Bodsberg, ledet konferansen.

Deltakelsen i konferansen var basert på representasjon fra myndighetene, partene i arbeidslivet og relevante fagmiljøer. De inviterte organisasjonene kunne i utgangspunkt stille med en person, og nestleder i A.L.F, Oddvar Petersen, representerte foreningen. Det ble fra A.L.Fs side poengtert en del viktige synspunkter foreningen har med hensyn til oppfølging av personer som har mistanke om eller symptomer på at deres lidelser kan være relatert til tidligere yrkesaktivitet. Det ble presisert fra A.L.F at **alle** som mistenker at de er rammet av sykdom eller skade som skyldes eksponering for hydraulikkoljer eller andre giftige væsker, har etter lov om yrkesskadetrygd et **ubetinget** krav på å få en kvalifisert utredning av dette. A.L.F vil ikke støtte et forslag om at enkelte skal få

utredet sine saker på grunn av hensynet til videre forskning. Det ble foreslått fra vår side at alle som har tatt kontakt med oss, skal få muligheter til å bli utredet direkte ved de arbeidsmiljømedisinske avdelingene, uten å gå om fastlegen. Dette for å skåne personer som har møtt mye motbør hos allmennhelsetjenesten i årrekker.

A.L.Fs fagråd innkaller til ekstraordinært møte i Trondheim

På bakgrunn av det store omfanget denne saken har fått og de negative samfunnsmessige konsekvenser, har A.L.Fs fagråd bestemt at det avholdes et ekstraordinært fagrådmøte på St. Olavs Hospital i Trondheim den 19. juni. Hensikten med møtet er å utforme et innspill fra A.L.F overfor departementene om retningslinjer for hvordan den videre forskningen bør foregå og hvilke fagmiljøer som bør inngå i et forskningsprosjekt i regi av det offentlige. Vi kunne tenke oss et Dok. 8-forslag som fremlegges for Stortinget til høsten. Videre er det også satt opp på dagsorden å utarbeide en henstilling om og et forslag til å styrke spesialisthelsetjenesten på den arbeidsmiljømedisinske siden. Det er med stor bekymring at A.L.F registrerer den store mangelen på velkvalifiserte spesialister innenfor dette området.

Vi kan ikke lenger akseptere at personer med sykdom eller skader relatert til sin yrkesaktivitet, gjennom uvitenhet, manipulering og nedbemanning av helsevesenet, ikke får den oppmerksomhet, hjelp og erstatning de har et ubetinget krav på.

Burde ha vært unngått

REFSER LEGENE: Thorbjørn Berntsen (Ap)

Hvis legene var flinkere til å rapportere, kunne de skadelige effektene av giftoljer vært kartlagt for lengst. Det mener Thorbjørn Berntsen.

Mer enn 200 skadde fra 53 forskjellige yrker har meldt seg på to uker. De har alle vært utsatt for giftige turbin- og hydraulikkoljer. Den gamle Ap-kjempen som også er kalt «arbeidsmiljølovens far» har med stor interesse fulgt Dagbladets avsløringer om arbeidstakere som er blitt invalidisert etter eksponering for turbin- og hydraulikkoljer tilsatt giftige organofosfater.

- Dette er som å oppleve asbestsaken og løsemiddelsaken i 1970- og 1980-åra og Nordsjø-dykkerens sak om igjen, sier Berntsen.

Lovbrudd

Også den gang opplevde yrkesgrupper, eksponert for slike stoffer, lenge ikke å bli trodd. Mange ble invalidisert og yrkesgrupper opplevde overhyppighet av dødsfall.

Berntsen mener mange leger er for slappe. De behandler arbeidere eksponert for giftoljer, men følger ikke den lovfestede plikten om å rapportere mistanke om yrkesskader til Arbeidstilsynet.

- Her burde føre var-prinsippet vært fulgt. Ved rimelig mistanke om at symptomer kan tilbakeføres til yrket skal legene rapportere. Men dette systemet fungerer ikke effektivt. Derfor blir det ikke tatt affære før folk er blitt invalidisert, sier Berntsen.

24 år uten tiltak

Dagbladet avslørte torsdag at Statens forurensningstilsyn (SFT) mottok en rapport allerede i 1979 om at giftige organofosfater i hydraulikkoljer kan føre til lamelser på mennesker. Likevel er helsefaren ennå ikke kartlagt.

- Jeg blir overrasket dersom Statens forurensningstilsyn (SFT) har forholdt seg likegyldig til en slik rapport. Som miljøvernminister opplevde jeg SFT som en veldig proff organisasjon.

- De fleste risikoyrkene er tradisjonell arbeiderklasse - gutta på gølvet. Ser du en sammenheng mellom det og det faktum at forskning ikke er prioritert på 24 år? De fleste yrkene er ikke akkurat høytlønte. Det er disse som møter den kjemiske hverdagen. Sånn sett er det en sammenheng. Men jeg vil understreke at dette er et vanskelig område som man vet for lite om.

Nedringt av yrkesskade

Arbeidsmiljøskaddes Landsforening (ALF) og Dagbladet er blitt nedringt av folk som mener seg skadd av turbin- og hydraulikkoljer.

- Etter Dagbladets første artikler før påske har jeg ikke fått gjort stort annet enn å snakke i telefonen. Det ringer fra morgen til kveld. Da jeg kom på kontoret klokka åtte i går, rakk jeg ikke å ta av meg ytterjakka før lunsj, sier pressetalsmann Oddvar Petersen. Han er selv yrkesskadet.

Det er ofte tunge telefonsamtaler med tragiske skjebner og livshistorier.

- Ikke nok med at mange er invalide og ødelagte for livet. Dårlig økonomi og funksjonshemming ødelegger ekteskap og familier. Skadene får psykiske ringvirkninger på barn. Ofte får de som ringer, sammenbrudd og gråter mens vi snakker, sier Petersen.

Disse yrkene er ekstra utsatt for gassoljeskader.

Luftfart

Flykapteiner og styrmenn
Flykabinpersonell
Flymekanikere
Flyteknikere

Bygg og anlegg

Anleggsarbeidere
Gravemaskinførere
Bulldoserførere
Hjullastersjåfører
Anleggmaskinførere
Kranførere
Heismontører
Tunnelarbeidere
Rørleggere
Taktekkere
Snekkere og montører
Veiarbeidere og ansatte ved borerigganlegg for fjellsprengning

Offshore

Mekanikere og teknikere

Sjøfart

Sjøfolk på seismiske oljeletingsfartøy
Fiskere som betjener vinsjer
Ubåtpersonell
Maskinister, smørere, pumpe-
menn/laste- og lossemannskap

Jordbruk og skogbruk

Førere av skogsmaskiner
Skogsarbeidere
Tømmerbilsjåfører
Bønder, gartnere og landbruks-
folk i kontakt med plantemidler

Lov og orden

Brannmenn
Politietterforskere i brannruiner

Verksted og industri

Bilmekanikere
Lastebil- og bussmekanikere
Kranførere
Krankontrollører
Bensinstasjonsansatte

Truckførere
Maskinoperatører
Stanse-, bore- og falsearbeidere
Dreiere
Sveisere
Platearbeidere
Smelteverksarbeidere
Rørleggere og reparatører
Kjøleanleggsarbeidere

Asfaltproduksjonsarbeidere
Tekstilarbeidere
Produksjonsarbeidere i møbel-
industrien

*Kilde: Arbeidsmiljøskaddes
landsforening (tlf. 24 10 24 00)
og Dagbladets lesere*

Fra lokallagskontaktene

Vi har avholdt det første styremøtet i det nye styret som ble valgt på årsmøtet i Stavanger.

Undertegnende ble da valgt inn som varamann til styret med møteplikt.

Det første møtet vi hadde gikk i hovedsak ut på å bli kjent med hverandre og hvilke forventninger og ønsker vi hadde til arbeidet som skal gjøres fremover.

Mitt ønske var å være lokallagskontakt sammen med Jens Olav Solli som også har vært det under det forrige styret. Ønsket mitt ble oppfylt, og Jens og jeg vil etter beste evne prøve å knytte båndene mellom lokallagene og hovedstyret bedre sammen.

Fremdriftsplanen som ble godkjent på årsmøtet i Stavanger vil være et godt styringsdokument å arbeide etter de neste årene, for utfordringene er mange.

Personlig er jeg opptatt av det helse- og sosialpolitiske aspektet. Det må bli slutt på den evigvarende

William Leonhardsen

rende ørkenvandringen i det offentlige systemet for å få en riktig diagnose på plagene som medlemmene våre sliter med. Det går rett og slett på rettssikkerheten og helsa løs. Hvis vi skal lykkes der, må vi ha et bredt samarbeid innad i foreningen og en god koordinering på ting vi gjør.

Ellers hadde jeg et positivt inntrykk til det nye styret med henblikk på et nærmere samarbeid med alle parter i tiden som kommer.

Når det gjelder lokallagskontakten i tiden fremover, så beror jo ikke dette bare på oss. Det må jo være

Jens Olav Solli

slik at det ikke bare er vi som tar kontakt med dere, men at også vi får tilbakemeldinger fra dere på godt og vondt. Noen har kanskje behov for nærmere kontakt enn andre i perioder, men dette er noe som kommer til å gå seg til etter hvert.

Jeg ser frem til å ta fatt på arbeidet og håper det vil bli et fruktbart samarbeid i tiden som kommer.

*Vennlig hilsen
William Leonhardsen*

Her kommer vi igjen – i vår likemannsbåt

Etter all oppmerksomheten om løsemidler og kjemikalieskader vi har fått i Dagbladet og pressen for øvrig, er det kommet mange henvendelser per telefon og e-post fra hele landet inn til oss i Arbeidsmiljøskaddes Landsforening. Derfor har vi likemannsarbeidere i alle lokallag og her i sentralstyret en stor oppgave foran oss med å ta imot nye medlemmer. Til dette trengs både tilaksråd og økonomi til å lære opp flere likemannsarbeidere og skolere våre gamle i dette arbeidet. I fjor fikk vi kr. 20.000 i likemannsmidler til fordeling på lokallagene og det var seks lag som søkte på disse midlene. Nå i år har vi fått kr. 35.000 til fordeling på våre lokallag og vi håper det er flere som i år vil søke på disse midlene. Kanskje mange synes at noen tusenlapper ikke hjelper så mye i dette arbeidet, men med disse kan vi kanskje gjøre tilværelsen noe lysere for noen. Hvis vi kjøper inn litt kaffe/

te og noen kaker og tar oss tid til våre medmennesker og hører på deres problemer og gir dem råd og veileder dem på veien fremover. Så kan disse pengene kanskje rekke til flere likemannssamtaler. Her i sentralstyret tar vi gjerne imot nye ideer på hvordan dere organiserer likemannstreffene i ditt lokallag. Vi gleder oss til å høre fra dere.

Ta gjerne kontakt med oss likemannsarbeidere her i sentralstyret i A.L.F.

Tor Østby, telefon 69 18 32 68 eller Unni Jensen
telefon/faks 72 55 98 01 eller
e-post: u_jensen@c2i.net

Tor Østby

Unni Jensen

Kloke ord:

*Å komme sammen er en begynnelse.
Å holde sammen er framskritt.
Å arbeide sammen er suksess.*

Hilsen Peder Øyvind Håvik

Vi vil ha en riktig diagnose

- Er du kommet inn i systemet med en diagnose, må du kanskje leve med den resten av livet. Derfor er det viktig at «ting er riktig». En må sørge for kvalitetssikring av alle opplysninger. Det sier Lars Kristian Hille, leder i Arbeidsmiljøskaddes Landsforening, A.L.F.

Tekst og foto: Mette Møllerop

- Det som viser seg i første omgang, er at folk får utløp for en sterk frustrasjon, en frustrasjon som har ligget der i flere år. Det er som å åpne en ventil. Samtlige avslører stor glede over at dette omsider er kommet opp i dagen og at noen hører på dem. Oddvar Petersen, styremedlem og media- og prosjektansvarlig i A.L.F, er glad for den veien giftoljesaken nå har tatt.

De som kontakter A.L.F, uttrykker fortvilelse over saksgangen de har vært utsatt for. De fleste har hatt mange bortkastede runder hos leger. De er møtt med varierende holdninger, fra nedverdiggelse til delvis forståelse, men uansett, med samme resultat: Her er ingen ting å gjøre.

- Det personlige ansvaret er viktig for oss alle, sier Petersen. Vi har barn, familie, økonomi og framtid å ivareta. Slike situasjoner som disse menneskene opplever, skaper store psykiske konflikter innenfor familien. De kommer dessuten i tillegg til den belastningen det er å være sjuk.

Hva kan dere gjøre i A.L.F?

- Vi tilbyr å bistå med vår hjelp. I den sammenhengen er det viktig at våre kunnskaper suppleres med de kunnskapene som finnes innen helsevesenet.

Er det nok, når helsevesenet ikke har kommet noe særlig lenger med saken?

- Nei, foreløpig har man følt at man står på stedet hvil. Det samme

føler pasientgruppene som etter hvert er blitt mer bevisst på egen situasjon. Derfor er også langt flere misfornøyd med svarene de får. De går i forvisning om at her har legen gjort en feil, men likevel er det ingen ting å gjøre.

De fleste som har vært utsatt for de giftige turbin- og hydraulikkoljene har fått diagnosene multipel sklerose (MS), Bechterev og andre lignende sjukdomsdiagnoser. Dette har de ikke fått fordi denne sjukdommen er konstatert, men fordi noen av symptomene likner. Det totale sjukdomsbildet stemmer ikke.

- For det første er det alt for mange mennesker med MS-diagnose. Eksemplene fra Alta viser dette godt, forteller Petersen. Her har en 20 stykker med denne diagnosen, 10 har samme yrke. Da er det grunn til å stille spørsmål. Dessuten er det atskillig flere mennesker i industrialiserte land med MS.

Tror du dette egentlig er mennesker som har vært eksponert for giftige oljer?

- Ja, mine tanker går i den retningen. Det er absolutt sannsynlig at det finnes såkalte MS-tilfeller som egentlig ikke er det.

Diagnose

Lars Kristian Hille, leder i A.L.F:

- Diagnose er et forferdelig ord for oss. Vi ønsker oss en riktig diagnose, men de fleste av oss får ikke det. Dette er noe vi virkelig kjemper for. Det økonomiske kommer selvfølgelig også inn i bildet i forbindelse med sjukdom og skader, men som nummer to på

prioriteringslisten. Vi kjemper for at diagnose skal bli et positivt ord. Det betyr at både vi som er blitt sjuke i arbeidssammenheng og foreningen vår må gjøre denne jobben. Det er vi som vet hvor skoen trykker.

A.L.F er kjent med at leger skriver ut «lykkepiller» som medisin. Dette er foreningen sterkt kritisk til.

- Ja, det er riktig. Lykkepillen er en forbannelse. Mange har nerveproblemer og settes på en slik kur. Vi anbefaler minst mulig bruk av lykkepiller og liknende medikamenter. De skaper mer vondt enn godt.

Hvorfor?

- Fordi det kan slå den motsatte veien. Både alkohol og lykkepiller burde vært bannlyst inntil vi vet noe mer om problemet.

- Det er ofte lav toleranse for slike stoffer hos folk med slike skader som vi nå snakker om, forsetter Oddvar Petersen.

- En kan få uventede utslag av medisiner når diagnosen ikke stemmer overens med medisineringen.

Lars Kristian Hille: - Veldig mange mennesker får aggresjon. Medisinene forsterker dette. Vi har eksempler på folk som «rydder bordet» på trygdekontoret som resultat av feil medisinerings.

Petersen: - Dersom legen har satt feil diagnose, har helsevesenet gjort sitt og du blir gående med denne diagnosen. Når det er sagt, kan det også gå den andre veien. Du får en løsemiddeldiagnose uten at det har vært foretatt en god nok utredning. Vedkommende pasient kan jo ha andre sykdommer i tillegg eller istedenfor. Derfor er stikkordet utredning. En grundig utredning av pasienten er avgjørende.

- Vi vet ikke hvordan forskjellige stoffer virker på den enkelte, sier Hille. - Vi vet for eksempel ikke hvem som blir alkoholiker av å drikke alkohol. Den enkelte må utredes fordi vi alle er genetisk forskjellige. Problemet i dag, er at de fleste som har ansvar for utredning, ikke har nok kunnskap om dette.

- Læremestrene er ikke gode nok, legger Petersen til. - De som blir opplært, blir ikke bedre enn spesialistene som lærer dem opp.

Hille: - Hvordan skal vi klare å få en diagnose som er riktig slik at vi kan leve et liv etter dette. Derfor er det skremmende med Statoil som neglisjerer saken. Vi må kjempe mot gigantene. Det koster både mennesker og økonomi. Vi kunne brukt kreftene på en mye bedre måte og vi kunne brukt de midlene som arbeidstilsynet får på en bedre måte. Hva gjør vi nå, som enkeltmennesker? Første bud: Å bli møtt, være medmenneske. Som forening? Vi må inn i systemet. Vi må ha økonomi. Vi må inn via Stortinget for å komme på budsjettene.

Familien er viktig

- Er du i oljeindustrien og blir sjuk, får du en tupp bak og ut med deg, sier Hille. - Du får en klapp på skulderen, et diplom, men ut skal du, uten helsesertifikat. Hva

Mette Møllerop i samtale med Oddvar Petersen.

gjør du da som 50-åring? Du kan leve et noenlunde normalt liv med de skadene du har fått, hvis du får hjelp. Da kan du også leve ganske bra sammen med din familie.

Petersen: - Det er viktig med bevisstgjøring rundt din egen situasjon.

Hille: - Ja, og du må bli trodd. Du må få et positivt inntrykk av at dette er reelt. I tillegg må familien forstå at mor eller far er slik på grunn av sykdom.

Oddvar Petersen er også opptatt av at familien må være med til lege og utredning. De har ofte sett og opplevd situasjonen og kan beskrive den og utdype forklaringen.

Hille: - Og notere svar!

Petersen: - Du har rett til innsyn i dine journaler. Du har lov til å stryke ting som du er uenig i. Feil ting i forhold til diagnose eller situasjonsbeskrivelser kan bli brukt mot deg.

Lars: - Er du kommet inn i systemet med en diagnose må du kanskje leve med den resten av livet. Derfor er det viktig at «ting er riktig». En må sørge for kvalitets-sikring av alle opplysninger.

Hvor lang tid kan en utredning ta?

- Gjerne 10 år og lenger, sier Petersen. - Dette skjer selv om du har gått gjennom trygdekontoret og fått diagnosen utredet. Etter trygdekontoret kommer nemlig også forsikrings-selskapet. De «legger alt dødt» og starter opp igjen. Ny lege, nye undersøkelser, nye spørsmål. Da er folk utslitt, og det er jo ikke rart.

Likevel orker folk å gå gjennom dette?

- Vi håper jo at det at saken nå er kommet opp, vil gjøre dette enklere. Som forening gjør vi dessuten det vi kan for å støtte og oppmuntre folk til å stå på for å få det de har krav på.

Langvarig sak

Mistanken om at mennesker som har vært eksponert for de kjemikaliene som en blant annet finner i turbin- og hydraulikkoljer får alvorlige nevrologiske skader, har eksistert i en rekke år, men ikke blitt tatt alvorlig nok. Kjemisk helsefare har vært et nedprioritert felt innen HMS, mener Halvor Erikstein, yrkeshygieniker i OFS. Selv gikk han på jobben med å kartlegge og finne sammenhenger mellom MS-lignende sykdomstegn og giftige organofosfater høsten 2002.

- I dag kan en nok si at en burde ha satt i gang dette arbeidet tidligere, men andre arbeidsområder har vel på en måte skygget litt for denne saken. En annen side ved dette er den muligheten vi har fått i og med bruken av internett. Du finner enormt mye viktig og god informasjon ved å søke på nettet. Tidligere brukte en mye tid på å lete i hyllene på en rekke forskjellige biblioteker, og det er klart at informasjonsmengden ble ganske mye mindre, enn det vi kan skaffe til veie i dag. Enda en ting som er verd å ta med, er den kontaktflaten en får ved å jobbe i fagbevegelsen. I OFS møter man en rekke mennesker som enten har erfart ting selv, eller har hørt om noen som har vært borti dette. Det aktualiserte saken betraktelig.

Giftalarm i 1979

I en rapport som Statens Forurensingstilsyn, SFT, laget i 1979, ble det slått fast at giftige organofosfater i hydraulikkolje kunne føre til lammelser på mennesker. rapporten forteller om import av 320 tonn organofosfater til Norge og bruken av dette i hydrauliske

oljer og væsker, som mykningsmiddel i kunststoffer og som tilsetning i maling, lakk og PVC.

I rapporten inngår et punkt som heter «videreføring og anbefalinger» hvor behovet for klarlegging av forbruk og faren for eksponering blant mennesker påpekes.

Daværende NIVA-forsker Øivind Tryland som laget rapporten, sier til Dagbladet 24. april i år, at han er opprørt over at giftige organofosfater i hydraulikk- og turbinoljer kan være årsaken til at hundrevis av nordmenn nå sliter med store nevrologiske seinskader.

«Det er helt utrolig at ingen har tatt affære. Problemstillingen har vært kjent i årevis. Spesielt når det gjelder hydraulisk olje i maskiner og utstyr er kunnskapsnivået for lavt. Dette må man finne ut mer om.»

I samme Dagbladartikkel sier fagrådgiver i SFT, Marit Kopangen, «at de farlige organofosfatene er klassifisert som giftige i SFTs og Arbeidstilsynets felles regelverk, og skal merkes: *Fare for varig helseskade ved innånding, hudkontakt og svelging*». Også Statens Arbeidsmiljøinstitutt, STAMI, ble pålagt å utrede omfanget av organofosfater etter at Dagbladet tok opp saken. Informasjonssjef Hege Njaa Rygh i STAMI sa at hun ikke visste hvorfor det ikke har vært gjort tidligere, men mente at ingen sannsynligvis hadde gitt instituttet noe oppdrag om kartlegging av dette. Nå hadde imidlertid saken høy prioritet.

Hasterapporten ga svaret

Hasterapporten som Statens Arbeidsmiljøinstitutt, STAMI, fikk i oppdrag å utvikle, inneholder klare konklusjoner i forhold til tiltak og anbefalinger i det videre arbeidet rundt giftige oljer. Viktigst nå er å skaffe en fullstendig oversikt over hvilke tilsetningsstoffer som er brukt i oljene, samtidig vil måling og kartlegging av menneskene som har vært utsatt for giftige oljer bli prioritert.

Det var Dagbladets mange oppslag om giftoljesaken som fikk ting til å skje, også hos Victor Normann. I et skriftlig svar på et brev fra SV sin stortingsrepresentant Olav Gunnar Ballo, sa Victor Norman at han så svært alvorlig på denne saken. - Jeg vil sørge for at den forskning som er nødvendig og hensiktsmessig for å klarlegge sammenhengen mellom yrkesmessig eksponering for organofosfater og utvikling av nevrologisk sykdom blir igangsatt så snart Statens arbeidsmiljøinstitutt sine anbefalinger foreligger.

Denne rapporten ble definert som hasteoppdrag og anbefalingene foreligger altså allerede.

- Victor Normans svar til Stortinget 15. mai viser at en aldri skal gi opp, sier Halvor Erikstein.

- Rapporten fra Statens Arbeidsmiljøinstitutt er meget god, og jeg føler at den gir fullt gjennomslag for de kravene vi har reist. Vi håper tiltakene som nå settes i verk, raskt vil komme ofrene til gode.

Hva sa rapporten?

STAMI-utredning om helseeffekter ved eksponering for hydraulikkoljer

Stoffer som finnes i hydraulikkoljer/-væsker og turbinoljer kan forårsake kronisk sykdom på nervesystemet. Det har ikke blitt dokumentert at slik eksponering i arbeidslivet i Norge i dag er årsak til slik sykdom. Det innebærer likevel ikke at en slik årsakssammenheng kan utelukkes, men at den ikke er tilstrekkelig dokumentert. Dette går fram av STAMIs utredning av helseeffekter ved eksponering for hydraulikkoljer/-væsker og turbinoljer. Utredningen er nå oversendt Direktoratet for arbeidstilsynet.

I utredningen påpekes det at et ufravikelig grunnlag for videre forskning er at det settes i gang arbeid med å bedre den mangelfulle produktinformasjonen for produktene kjemiske sammensetning.

STAMIs utredningsgruppe har ikke funnet dokumentasjon som viser at kjemisk eksponering i arbeidslivet for stoffer i turbin- og hydraulikkoljer/-væsker er årsak til kronisk sykdom på nervesystemet. Dette innebærer imidlertid ikke at en slik årsakssammenheng kan utelukkes, men at det ikke er dokumentert.

Det er ikke funnet noen oljer på det norske markedet som det er kjent inneholder så store mengder kjente helseskadelige stoffer at det er rimelig å forvente alvorlige perifere nerveskader ved «normal» bruk. STAMIs utrednings-

gruppe påpeker at tilgjengelig produktinformasjon er mangelfull. - I lys av den mangelfulle informasjonen om produktinnhold og produktspesifikke bruksområder og den begrensede eksponeringskartleggingen fra relevante bransjer hvor hydraulikkoljer/-væsker brukes i utstrakt grad, er det utredningsgruppens oppfatning at det er behov for videre arbeid med disse problemstillingene. Dette er spesielt viktig med tanke på avklaring i forhold til de mange mennesker som er berørt gjennom medias oppmerksomhet på saken.

Det må foreligge eksponeringsdata fra relevante bransjer og jobbsituasjoner før eventuelle nevrotoksiske og epidemiologiske undersøkelser kan gjøres. Verdien av slike eksponeringsdata, enten de foreligger i form av eksponeringsmålinger eller modelleringer, er helt avhengig av bedre produktinformasjon både når det gjelder bruksområder og kvalitativ/kvantitativ kjemisk sammensetning. - Det er et betydelig arbeid som må utføres med hensyn til innhenting av produktinformasjon og karakterisering av oljene. Dette er ikke forskningsaktivitet, men vil være et ufravikelig grunnlag for videre forskning omkring dette, heter det i STAMIs utredning.

STAMI mener det videre arbeidet er firedeelt:

1) Bedre karakterisering av innholdet i hydraulikkolje

Det er et behov for bedre karakterisering av de mange hydraulikkoljene/-væskene som er på markedet med hensyn til innhold

av tilsetningsstoffer. Dette er informasjon myndighetene bør pålegge produsentene legge fram. Problemet er ikke særnorsk. Norge bør derfor vurdere å fremme tilsetningsstoffene på EUs prioritetslister i programmet for risikovurdering av eksisterende stoffer for å få en oversikt over eksponeringen i EU.

2) Kartlegging av eksponeringsnivåer for hydraulikkolje

Det er behov for å kartlegge eksponeringsnivåer for hydraulikkoljer/-væsker i norsk arbeidsliv. STAMI har allerede initiert arbeid på dette området, som vil innbefatte forskningsarbeid basert på utvikling av ny målemetodikk. STAMI vil søke om forskningsmidler knyttet til dette arbeidet fra relevante instanser.

3) Oppfølging av arbeidstakere som er rammet

Arbeidstakere som er rammet må følges opp. Alle som mistenker at de er rammet av sykdom som skyldes eksponering for hydraulikkoljer/-væsker har etter lov om yrkesskadetrygd et ubetinget krav på å få en kvalifisert utredning av dette. STAMI vil gi anbefalinger om innholdet av slike utredninger. Tilstander som behandlende lege mistenker skyldes slik eksponering skal meldes til Arbeidstilsynets register for arbeidsrelaterte sykdommer.

4) STAMI vil fortløpende vurdere forskningsbehovet

Kan eksponering for hydraulikkoljer/-væsker være årsak til kronisk nevrologisk sykdom? STAMI vil løpende vurdere forskningsbehovet på området ut fra

kunnskapen som er tilgjengelig på den internasjonale forskningsfronten. Analytiske årsaksrettede epidemiologiske studier vil være spesielt fokusert. Sykdomstilstandene som spesielt skal følges er:

- MS og MS-liknende sykdommer,
- Diffuse encefalopatier («løsemiddelskader»)
- Perifere nerveskader (polyneuropatier)
- De MS-lignende sykdommene som har vært trukket fram har ikke vesentlige fellestrekk med COPIND som er assosiert med plantevernmidler. Det kan være grunn til å ha fokus på om det likevel vil vise seg å være fellestrekk som i dag er ukjente.

Rush av syke etter giftoljeoppslag i Dagbladet

På OFS sin kongress i november 2002, vedtok delegatene en resolusjon som omhandlet de alvorlige helsefarene ved eksponering av giftige turbinoljer. «OFS krever at det blir full helsekartlegging av personer som har vært/er eksponert for turbin og hydraulikkoljer som inneholder organofosforforbindelser.»

Dagbladets artikler førte til et rush av syke som tok kontakt med A.L.F.

- Vi har hatt kontakt med blant annet oljearbeidere, mekanikere, førere av anleggsmaskiner, for å nevne noen, sier presseansvarlig Oddvar Petersen i A.L.F. Bare i løpet av en dag ble vi kontaktet av 12 personer, både pårørende og skadde, alle med sjokkerende sykdomshistorier. Dette er nok bare toppen av et isfjell. Dagbladet har rørt ved noe virkelig stort med denne artikkelserien. Jeg frykter at tallet er uhyggelig stort,

sier Oddvar Petersen til avisen. Nå, i etterkant av rapporten, har mange igjen tatt kontakt for å uttrykke glede over resultatet. Harry Stiegler Brevik, forhenværende oljearbeider fra Statfjord A, sa blant annet til Dagbladet:

«Det er utrolig bra at STAMI er så klar i sine anbefalinger. Det virker forpliktende. Jeg har også tro på at flere skadde vil tore å stå fram overfor arbeidsgiver og helsetsevesen etter dette.»

Apropos:

Terrorist i OFS?

Er giftige oljer mulige terrorvåpen? Er en amerikansk rapport om hvilke skadelige gasser som oppstår når giftstoffene i oljen brytes ned under oppvarming, egentlig en oppskrift for terrorister? Er Halvor Erikstein, yrkeshygieniker i OFS en mulig terrorist? President George W. Bush mener tydeligvis det. En tillitsvalgt i flybransjen ønsket å få tilsendt en amerikansk regjeringsrapport om emnet, og fikk avslag med begrunnelsen «potensiell hjelp for terrorister».

I Dagbladet fredag 9.mai kan man lese denne utrolige historien: «Den tillitsvalgte i flybransjen forsøkte å få tak i rapporten gjennom Halvor Erikstein. Da han forsøkte å bestille rapporten «Inhalation Toxicity of Vapor Phase Lubricants» kom dette svaret fra amerikanske myndigheter:

«Vi takker for din bestilling av denne regjeringsrapporten gjennom Storming Media. Dessverre har Bush-administrasjonen trukket tilbake offentlig distribusjon av visse rapporter som har å gjøre med masseødeleggelsesvåpen, terrorisme og saker som kan være til hjelp for terrorister. Rapporten du bestilte har tydeligvis blitt vurdert til å være potensiell hjelp for terrorister.»

Til Dagbladet sier Halvor Erikstein at både han og Bush-administrasjonen vet hvor farlig disse stoffene kan være for mennesker. - Ved kraftig oppvarming av disse stoffene utvikles kjemiske forbindelser som virker som nervegasser tilsvarende dem som er utviklet for kjemisk krigføring.

Likevel altså: En noe underlig situasjon å komme opp i for en yrkeshygieniker som jobber med mennesker som har blitt utsatt for giftige oljer i arbeidssammenheng.

Nye målemetodar avslører isocyanat:

Norsk arbeidsliv uvitande om giftig varmemearbeid

Polyuretan eller isocyanat - namna kan du like godt lære deg med ein gong, for dette er farlege saker; ja farlegare enn ein har rekna med, viser det seg no. Isocyanat finst mellom anna i lakk, måling, lim, fugemasse og skumplast. Sjølv om du brukar produkta forsvarleg, er ikkje problema over. Når desse stoffa vert varma opp, f.eks. ved sliping eller sveising, vert det frigjeve gassar som sjølv i minimale konsentrasjonar kan gje store helseskader.

Av Jens Z. Meyer
Informasjonsrådgiver i Arbeidstilsynet

Tenk deg at du ikkje får puste. At du kanskje ikkje kan gå ute på gata der det er biltrafikk eller at du ikkje kan vere i rom med folk som røykjer eller brukar parfyme.

- Eg har møtt unge menneske på 25 år som har det slik på grunn av at dei har vorte utsett for isocyanatar i arbeidet sitt. Mellom 5 og 10 prosent av dei som er utsett for isocyanat får astma, viser tal frå USA. Desse vert kjemiske invalider, seier Marianne Dalene. Ho er dosent i kjemi ved universitetet i Lund i Sverige, og har arbeidd med isocyanat i 15 år. Saman med kollega Gunnar Skarping, har ho utvikla målemetodar som kan avdekka ulike isocyanatar som vert frigjeve til dømes når produkt som inneheld polyuretan vert oppvarma. Dei er ute i bedrifter kvar veke og har det siste året gjennomført 1200 luftanalyser.

- Tidlegare har me ikkje hatt gode nok målemetodar, noko som er ekstra farleg fordi ein har målt utan å oppdage alle farene, seier Dalene. Ho var ein av deltakarane på eit seminar om risikofylt arbeid med isocyanat som vart arrangert av Arbeidstilsynet, LO og

NHO i Oslo den 2. november.

- Det er skremmande at mange vert utsette for isocyanatgassar utan å vita om det. Då vernar dei seg heller ikkje mot farene, seier Dalene, som er bekymra over at bruken av slike farlege stoff aukar, både i mengd på produkt og i totalvekt. Eit av stoffa, TDI, er dessutan klassifisert som kreftframkallande.

Dei svenske forskarane har teke i bruk video kombinert med målingar. Det betyr at dei kan visa opptak av ein arbeidsprosess saman med grafiske kurver som viser kor mykje isocyanatgass arbeidaren vert utsett for til ei kvar tid. - Dette gjer det enklare for oss å forklare både arbeidstakar og arbeidsgjevar kva for nokre arbeidsprosessar som er farlege, seier Dalene.

Målingane har avdekka farlege situasjonar ein ikkje var klar over tidlegare.

- Me har mellom anna sett at når ein sveisar arbeider med ei bildør som ligg på eit par bukkar, kjem det ikkje berre gass opp på sveisaren, men også frå undersida av døra og ut i rommet. Då er det polyuretanplast eller -polstring på innsida av bildøra som vert varmt, boblar og utviklar gass. Sveisaren kan ha avsug som får vekk gassen, men andre som eventuelt står nær døra, kan puste inn den giftige gassen utan å vere klar over det, forklarar Dalene.

Dei svenske målemetodane har enno ikkje kome til Noreg. - Me samarbeidar med Arbetslivsinstituttet i Umeå, der dei prøver ut denne og andre metodar, seier senioringeniør Syvert Thorud ved Statens arbeidsmiljøinstitutt, STAMI. Han seier at STAMI må ha ein del nytt utstyr for å kunne gjennomføre slike målingar sjølv, men at det er uvisst når instituttet får råd til å kjøpe det dei treng.

Kilde: Arbeidstilsynet

Hei, her er jeg igjen for å minne deg på at du må huske å ta en pause når du leser Syndrom, og tenke etter om du kanskje har en kommentar til noe av det du har lest. Se i bladet hvordan du kommer i kontakt med redaksjonen.

Fra Fagrådet:

Advokatfirmaet Norman & Co. ANS i Oslo har i flere tiår samarbeidet nært med fagforeningen Lederne, en forening som nå har knyttet kontakt med Arbeidsmiljøskaddes Landsforening. Advokat Kjell Inge Ambjørndalen vil her gi Syndroms lesere en oversikt over de regler som gjelder om erstatning og forsikring etter yrkesskader/sykdommer.

Yrkesskadeforsikring

Siden 01.01.90 har arbeidsgiverne vært lovpålagt å tegne yrkesskadeforsikring for sine ansatte. Etter hvert som ordningen har blitt bedre kjent, har også innmeldte skader til forsikringsselskapene økt betydelig. Fra 1995 til 1997 var det en økning på 33 %. De årlige erstatninger ligger i størrelsesorden 1 milliard kroner.

Dette viser at denne obligatoriske forsikringsrettigheten for arbeidstakerne har sin klare berettigelse og at den styrker stillingen for dem som blir utsatt for yrkesrelaterte skader. Til tross for økningen av innmeldte skader er imidlertid kunnskapsnivået fortsatt begrenset, noe som nødvendigvis fører til at en del mennesker ikke får den økonomiske støtte de har krav på. I denne artikkelen vil jeg derfor gjennomgå enkelte sentrale trekk ved yrkesskadeforsikringen, noe jeg håper vil bidra til økt kunnskap og bedre oppmerksomhet rundt disse forholdene.

Når gjelder forsikringen?

Dette er regulert i yrkesskadeforsikringsloven § 11, hvor det heter at yrkesskadeforsikringen dekker:

- Skade og sykdom forårsaket av arbeidsulykke (yrkesskade).
- Skade og sykdom som i samsvar med folketrygdloven er likestilt med yrkesskade.

- Annen skade og sykdom dersom denne skyldes påvirkning fra skadelige stoffer eller arbeidsprosesser.

Typiske eksempler på en yrkesskade vil være brudd i armer og ben etter en fallulykke, hjerne-skade etter slag i hodet og hode/nakkesmerter etter bilulykke. Når det gjelder yrkessykdommene vil dette for eksempel kunne være lungeemfysem eller astma etter langvarig støvpåvirkning.

Grunnvilkåret for et krav mot forsikringsselskapet er at skaden eller sykdommen er påført i arbeid, på arbeidsstedet og i arbeidstiden. Dette innebærer altså at fritidsulykker ikke er dekket og heller ikke ulykker på vei til og fra arbeidsstedet. Ulykker som skjer i spise-/hvilepauser er imidlertid dekket.

Det som også faller utenfor yrkesskadebegrepet er belastningslidelser, altså skader som er et resultat av langvarig påvirkning. Dette er ikke ulykker og til nå er slike lidelser heller ikke tatt med blant de skader eller sykdommer som er likestilt med ulykkeskadene.

Hva er det man får dekket?

Forsikringen skal i prinsippet sette arbeidstakeren i den samme økonomiske stilling som vedkommende ville vært dersom ulyk-

ken/sykdommen ikke hadde inntruffet. Dette innebærer for det første at man skal få dekket alle ekstraomkostninger i forbindelse med skaden. Dette vil typisk være reiseutgifter til lege/fysioterapeut, eventuelle egenandeler o.l. I alvorlige tilfeller kan det videre være snakk om utgifter til innleie av hjelp i hjemmet, til ombygninger av bopel osv. Utgiftene skal dekkes fortløpende av forsikringsselskapet. Også sannsynliggjorte fremtidige ekstrautgifter som følge av de påførte skader, skal erstattes og utbetales som en engangssum på erstatningssakens oppgjørstidspunkt.

Nødvendige utgifter til juridisk bistand skal også dekkes av forsikringsselskapet, rett og slett fordi dette er et problemkompleks de færreste har oversikt over. Etter en yrkesskade har man dessuten normalt nok med å tenke på seg selv, om man ikke også skal måtte sette seg inn i et meget komplisert regelsett. For å nå frem med sine rettmessige krav overfor en profesjonell motpart, med store økonomiske og faglige ressurser, er det dermed nødvendig med profesjonell bistand.

Videre skal man få erstattet inntektstapet. Det inntektstap man allerede har hatt skal beregnes individuelt. Dette innebærer at man tar utgangspunkt i hvordan situasjonen ville vært uten skaden, sammenholder dette med hva inntekten faktisk har vært og deretter beregner seg frem til tapet.

Når det gjelder det fremtidige inntektstapet er fremgangsmåten annerledes. Her baserer man seg

nemlig på standardiserte regler, hvor man beregner erstatningen ut fra et tabellarisk regelsett. Resultatet vil først og fremst avhenge av inntekten forut for skaden, hvor stor prosentvis nedgang man har i inntekt og vil variere med skadelidtes alder. Siden erstatningen er standardisert betyr dette at man sjelden vil treffe den enkeltes faktiske tap eksakt. På den annen side gir dette enkle kjøreregler, noe som igjen sikrer et raskere oppgjør. Det siste er utvilsomt positivt for de fleste skadelidte.

Dersom skaden er av et visst omfang, kan man også ha krav på ménerstatning. Dette er en kompensasjon for et såkalt ikke-økonomisk tap og skal hjelpe den skadelidte til å finne alternative utfoldelsesmuligheter. Et typisk eksempel vil være at man ikke lenger kan drive med friluftsliv og kompenserer dette med hyppigere kinobesøk, reisevirksomhet e.l. Ménerstatningen regnes ut etter at medisinsk sakkyndig har gitt uttalelse om den varige medisinske invaliditet.

Årsakssammenheng

For å konstatere at det foreligger en yrkesskade må man kunne sannsynliggjøre at det er årsakssammenheng mellom skaden og ulykken, den kjemiske påvirkning eller annen relevant skadeårsak, som man har blitt utsatt for i sitt yrke. Her oppstår det ofte uenighet og tvist med forsikringsselskapene. Særlig vanskelig blir vurderingene i tilfeller hvor den skadede har en mer eller mindre omfattende sykehistorie. Mange får da høre at det er andre forhold

som ligger bak skaden enn det den skadede mener.

Vurdering av årsaksforholdet er ofte svært komplisert og fordrer bruk av kompetente medisinske sakkyndige. Men, i tillegg til dette, er spørsmålet også svært komplisert rent juridisk, noe som medfører at behovet for kyndig bistand er særlig stort på dette området.

Når det gjelder den konkrete vurderingen av årsakssammenheng er utgangspunktet svært enkelt. Dersom man ville hatt en høyere inntekt uten skaden/sykdommen, har man krav på å få inntektstapet m.v. dekket. Man må med andre ord stille et hypotetisk spørsmål om hvordan situasjonen ville vært dersom påvirkningen i arbeid ikke hadde funnet sted. Dette innebærer også at man i utgangspunktet må ta skadelidte som han er. Om man er spesielt utsatt for en viss type skade eller sykdom skal med andre ord ikke ha noen betydning. Dette følger direkte av yrkesskadeforsikringsloven § 11 hvor det står at man i utgangspunktet skal se bort fra arbeidstakerens særlige mottagelighet for skaden eller sykdommen.

Melding til forsikringsselskap

Så raskt som mulig etter at skade er oppstått må man ta kontakt med sin arbeidsgiver og be dem melde fra om skaden til det forsikringsselskap hvor yrkesskadeforsikringen er tegnet, eventuelt at arbeidstakeren selv gjør dette. Videre må man sende skademelding til samtlige forsikringsselskaper hvor man har en eller

flere ulykkesforsikringer som kan tenkes aktuelle dersom skaden blir varig. Sistnevnte er svært viktig fordi selskapenes renteplikt først begynner å løpe etter at skademelding er sendt. Man taper altså renter på å utsette meldingen til forsikringsselskapet.

Ulykkesforsikringer har man gjerne gjennom arbeidsgiver, fagforening eller i privat regi. Man bør også undersøke hvorvidt ektefellen har slike forsikringer som også gjelder en selv.

Forholdet til trygden

Ved yrkesskade må det også sendes melding til trygdekontoret, for å få registrert skaden som en yrkesskade, noe som gir særskilte rettigheter. Det er svært viktig at dette gjøres tidlig, idet det er en meldefrist for slike skader på 1 år etter at arbeidsulykken skjedde. Når det gjelder yrkessykdom, må den være meldt innen 1 år etter man ble klar over årsaken til sykdom.

Det er også en annen viktig grunn til å kontakte trygdekontoret. I henhold til skadeserstatningsloven som regulerer erstatningsoppgjøret, skal det nemlig gjøres fradrag i det påviste tap for trygdeytelser, både de som har blitt utbetalt og de som skadelidte burde ha utnyttet. Av den grunn må man gjøre det man kan for å søke dekning under de trygdeytelser som til enhver tid måtte foreligge. Her kan nevnes sykepengene, attføringspengene, uførepensjonen, grunnstønaden, støtte til kjøp av hjelpemidler, samt hjemmehjelp fra det kommunale hjemmehjelps-kontor.

Det kommunale hjemmehjelpskontor bør kontaktes dersom det er behov for hjelp i hjemmet. Foreligger det behov under de nevnte poster, bør skriftlig søknad sendes trygdekontoret/hjemmehjelpskontoret uavhengig av om kontoret opplyser muntlig at mulighetene for hjelp ikke er til stede. Et skriftlig avslag er viktig dokumentasjon overfor forsikringsselskapet.

Hva med den medisinske oppfølging?

Det viktigste av alt er naturligvis å følge opp skaden på best mulig måte overfor sin egen lege, syke-

hus, fysioterapeut m.v. Dette har imidlertid betydning ut over det rent behandlingsmessige, rett og slett fordi man på denne måte «setter spor etter seg». Da blir det også langt enklere å dokumentere de faktiske forhold når man i ettertid skal påvise at man faktisk ble skadet i den aktuelle ulykken e.l., og at man ikke har hatt lange, friske perioder. I de tilfellene hvor den skadede har unnlatt å sette slike spor, for eksempel fordi man ganske enkelt ikke liker å gå til lege, risikerer man å få høre at man i denne perioden har vært frisk og at de skadene man nå har må skyldes noe annet.

Enkle råd til slutt

- 1) Kontakt lege så raskt som mulig
- 2) Ta umiddelbart kontakt med arbeidsgiver
- 3) Meld fra til det selskap hvor din arbeidsgiver har yrkes-skadeforsikring
- 4) Undersøk eventuelle ulykkes-/uførekapitalforsikringer og meld fra til de respektive selskapene om ulykken
- 5) Meld fra til trygden og be om en oversikt over hvilke rettigheter du har
- 6) Søk profesjonell juridisk bistand straks du føler behov for dette

ADVOKATFIRMAET

NORMAN & CO ANS

ETABLERT 1878

Helge Huseby Haug
Kjell Inge Ambjørndalen
Jane M. Ytreøy
Ida K. Bøen

M.N.A

E-mail: advokatfirmaet@norman-co.no
www.norman-co.no

PERSONSKADE
YRKESKADE
PASIENTSKADE
FORSIKRING
PROSEDYRE

Kontoradresse:
Huitfeldtsgt 4
0253 Oslo

Telefon
22 12 11 80

Telefaks
22 12 11 90

Regjeringen vil forby flere kjemikalier

Listen over farlige kjemikalier som skal forbys utvides. Alle stoffer som er beviselig farlige for helse og natur skal bort. Det vil Regjeringen foreslå i stortingsmeldingen «Rikets miljøtilstand».

OLE MATHISMOEN

ole.mathismoen@aftenposten.no

Anslagsvis 50.000 ulike kjemikalier er i daglig bruk i Europa, de fleste av dem også i Norge. Bare ca. 20 av dem er i Norge klassifisert som miljøgifter. For disse finnes egne planer for gradvis utfasing og forbud innen 2005 eller 2010.

For flertallet av de 50.000 kjemikalierne har man liten eller ingen kunnskap om hvordan de virker på helse og miljø. Mange er ufarlige, men det antas at mange også er svært skadelige. I stortingsmeldingen «Rikets miljøtilstand», som Regjeringen fremmer om kort tid, vil det bli foreslått at miljøgift-listen utvides, og at nye stoffer kan føyes til fortløpende etter hvert som forskerne avslører skadevirkninger. Så snart et stoff blir en miljøgift skal det igangsettes arbeid med å redusere forbruket, lage system for avfallsbehandling og til slutt forby bruken. Vedtar Stortinget dette vil vi få verdens kanskje mest restriktive

kjemikalielovgivning, sier miljøvernminister Børge Brende.

Tøffe krav

Regjeringen vil forslå for Stortinget at loven skjerpes slik at det i prinsippet blir forbudt å bruke miljøgifter i forbruksvarer. Unntak blir kun gitt dersom bransjen igangsetter vanntette tiltak for å hindre at stoffene kommer ut i naturen under bruk eller som avfall. Hva skal så til for at myndighetene velger å bestemme at et kjemisk stoff er en miljøgift?

Jo, ett eller flere av disse kravene må oppfylles:

Lite nedbrytbare stoffer som hopper seg opp i dyr eller mennesker, og har alvorlige langtidsvirkninger for helsen eller er svært giftige for miljøet.

Svært lite nedbrytbare stoffer som svært lett hopper seg opp i levende organismer, selv om man ikke kjenner giftvirkningen av dem.

Stoffer som kan gjenfinnes i næringskjeden, eksempelvis morsmelk, i nivåer som det antas senere kan representere en helse- eller miljørisiko.

Nye miljøgifter

Allerede nå har Børge Brendes eksperter foreslått at en rekke konkrete stoffer føyes til listen: Arsen og arsenforbindelser som blant annet finnes i tidligere trykkimpregnerte bygningsmaterialer som er brukt i enormt omfang. Slikt trevirke vil heretter måtte behandles som spesialavfall når det kastes. Neste stoffgruppe er høyklorerte parafiner som i dag brukes i en del plastprodukter og innen skipsbygging, bygg- og anlegg og kjemikalieproduksjon. Et annet stoff, dityl-heksylfat (DEHP) brukes for å gjøre plast, gummi, maling og lim mykt. Den siste gruppen Brende vil gjøre til miljøgift i denne omgang er såkalte PFOS- og PFAS-forbindelser som blant annet brukes i impregneringsmidler for tekstiler, lær og brannslukningsmidler.

Bruken av disse stoffene skal reduseres vesentlig innen 2010, og deretter raskt forbys.

Miljøvernministeren mener skjerpelsene sikrer helse og miljø.

Det nye regelverket vil gjøre oss i stand til å reagere raskere når vi får ny kunnskap om kjemikalierne, sier han.

Kilde: www.aftenposten.no

Ny adresse?

Etter hver utgivelse kommer det, om ikke i sekker, en del Syndrom i retur. Årsaken er som regel at medlemmer flytter uten å gi melding om ny adresse.

For å unngå stopp i leveringa av bladet, må dere derfor fylle ut kupongen på side 46 i bladet. Sørg også for at den gamle adressen følger med når du sender inn kupongen til A.L.F

Det er ikke redaksjonen i Syndrom, men medlemsavdelingen i NHF som holder oversikt over navn og adresser til dem som mottar bladet. Men det er først og fremst A.L.F som skal ha beskjed om flytting og andre endringer. Vi vil samtidig be pårørende om å melde fra om dødsfall til A.L.F. Da vil bladet bli stoppet.

Red

Bør kjæledyr gis på resept?

Internasjonal forskning viser at kjæledyr gir gode helseeffekter. Noe som kan illustreres med denne lille historien.

Smerten river i kroppen, hjertemuskelen sliter. Det er natt og søvnen er langt unna. Tankene raser rundt i hodet, finner ikke roen. Da hører jeg noen trette, tunge skritt som er på vei over gulvet. Det er familiens firbente venn, som kommer tuslende. Kommer for å få oppmerksomhet, der den legger hodet på dyna. Tankene dreier seg nå om hunden, der jeg stryker handen gjennom den bløte pelsen. Han maler nærmest som en katt der han siger rolig sammen og sovner. Pusten er dyp og rolig. Noe som smitter over, kjenner pulsen blir roligere. Selv får jeg meg noen rolige timer. Ja, jeg sovner faktisk også.

Når det så lysner av dag, sitter han opplagt ved døra og skakker på hodet. Det er som han sier: «Kom igjen kamerat. Vi skal ut på tur!». Dette, pluss frisk luft og mosjon, hunden er også kontaktskapene. Dette i seg selv gir helseeffekter, både fysisk og psykisk. Kanskje kjæledyr burde vert på resept i en eller annen farge?

j.a.d.

Apotekeren

En apoteker hadde ansatt en lærling. En dag måtte apotekeren ut et ærend, så gutten ble alene.

Da han kom tilbake, spurte han gutten hvordan det hadde gått.

- Helt fint, sa lærlingen. Først kom det inn en dame som skulle ha noe for hodepine, og hun fikk en eske med Dispril.

Så kom det ei som skulle ha noe for hoste og henne gav jeg lakserolje, som hun tømte i seg med det samme.

- **Lakserolje! Utbrøt apotekeren. Det er jo ikke mot hoste, det er jo et avføringsmiddel!**

- Bli med bort til vinduet, sa lærlingen så skal jeg vise deg noe... Ser du hu som står og tviholder seg i telefonstolpen der borte?

- **Tror du hu tør å hoste?**

«TANKER FRA EN GOLDEN RETRIEVER»

Konnerud kl 06.45 i desember, januar, og februar, det er «bikkjekaldt». Ute i gården hører jeg det tasler, jeg stuper ned trappa og setter meg klar. SÅ ringer det på døra, det er naboen vår som kommer for å luften meg i dag igjen, før han drar på jobben.

For etter at eieren min ble alvorlig syk, og må være inne når det er kaldt, og matmor brakk benet i forskrekkelsen, ble jeg ensom.

Jeg hørte rykter om at eieren min som lå på Riksen var redd han måtte sende meg til «*de evige jaktmarker*», hvor nå det måtte være? Men nå er vi hjemme alle tre, takket være familie, gode venner og ikke minst noen gode naboer, går dette veldig bra synes jeg.

Takk for mange fine lufteturer alle sammen!

SUNNY

Eksponeringer som kan utløse overfølsomhetsreaksjoner

Tror du at du kan ha overfølsomhetsreaksjoner kan du mulig få svar på noen av de ting du lurer på. Hvis ikke er det en imponerende litteraturliste man kan søke igjennom.

*Dette er en redigert versjon, finnes i sin helhet på:
<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/shd/1998/publ/030005-990269/index-dok000-b-n-a.html>.*

Overfølsomhetsreaksjoner i luftveiene **kan** gi manifestasjoner fra øvre- (nese, hals) og nedre luftveier. De alvorligste manifestasjonene ses ved lokalisasjon i nedre luftveier og alveolene (lungeblærene), mens manifestasjoner i øvre luftveier er de hyppigst forekommende. Manifestasjoner i øvre luftveier preges av nesetetthet, svie og renning. Nedre luftveisreaksjon gir tetthetsfølelse i brystet samtidig som det ofte oppstår fremmedlyder (pipe-lyder) i brystet. Disse symptomene skyldes først og fremst sammentrekning av muskulatur rundt luftveiene (bronkiene), men hos noen vil det være kroniske betennelsesforandringer i slimhinnen. Hoste og oppspytt vil også kunne være tilstede. Symptomene fremkalles som en reaksjon på ytre kjemiske og fysiske stimuli og **kan** føre til astma.

I Hordaland fant man at nærmere 20 prosent av astmatilfellene hos voksne kunne tilskrives eksponering i yrket (Bakke 1991).

I medisinsk terminologi brukes begrepene nasal og bronkial hyperreaktivitet om **overfølsomhetsreaksjoner** i nese og bronkier.

Ved akutt, alvorlig eksponering for luftveisirritanter som for eksempel ammoniakk, svoveldioksid og klorgass **kan** kronisk bronkial hyperreaktivitet induseres, mens det ikke er tilfredsstillende dokumentert om langvarig påvirkning på lavt nivå **kan** forårsake bronkial hyperreaktivitet.

Begrepet spesifikk kjemisk overfølsomhet benyttes av noen i sammenheng med reaksjoner utløst av lavmolekylære kjemiske substanser. Disse substansene aktiverer og utløser muligens immunologiske reaksjoner som gir manifestasjoner i form av astma og uspesifikk bronkial hyperreaktivitet. Tester på spesifikk bronkial hyperreaktivitet gjøres i en viss utstrekning i klinisk sammenheng, men testene er lite standardiserte og **kan** gi alvorlige reaksjoner som i verste fall **kan** gi en varig forverring av tilstanden. Multippel kjemisk hypersensitivitet er nok et begrep som fremdeles er uklart definert. Opprinnelig ble betegnelsen multippel kjemisk hypersensitivitet brukt om en tilstand med tilbakevendende symptomer fra en rekke organsystemer, som skulle skyldes påvirkning av flere kjemisk ubeslektede forbindelser ved doser langt under det som var etablerte effektnivåer (Cullen 1987).

Antallet eksponeringsfaktorer som **kan utløse overfølsomhetsreaksjoner** er nærmest uendelig stort. Eksponeringsfaktorer som **kan** inducere bronkial hyperreaktivitet er mer begrenset, men likevel kjenner vi fra yrkesmedisinen mer enn 300 slike stoffer. Det er bare noen av disse faktorene som vil være av mer generell betydning, derfor omtales kun et utvalg av stoffer i de følgende avsnittene. Vi har lagt vekt på å omtale de stoffene vi mener er av betydning for norske forhold, og noen vil sikkert savne enkeltstoffer og/eller grupper av stoffer.

Kjemikalier

Det vil sjelden forekomme eksponering for enkeltstoffer. Oftest foreligger det en blanding av forskjellige typer kjemikalier, hvorav flere **kan** være potente initiatorer for BHR, og det **kan** være vanskelig å plukke ut hvilket stoff som er årsaken til luftveisoverfølsomheten. Virkningen av en kombinasjon av stoffer **kan** være annerledes enn virkningen av de enkelte stoffene, og er for de aller fleste kombinasjoner ukjent. Mange av de kjemikaliene som **kan** fremkalle bronkial hyperreaktivitet kjenner vi fra industriell virksomhet, men disse **kan** også finnes i forskjellige typer håndkjøpspreparater (rengjøringsmidler, såper, salver, osv) eller de brukes i forskjellig hobbyvirksomhet i hjemmene (fotofremkalling, modellbygging, maling, lodding, osv).

Toluen-di-isocyanat (TDI) er en av de vanligste årsaker til yrkesrelatert astma i den industrialiserte verden (Chan-Yeung 1994). Isocyanater er byggestener i polyuretan som er viktige bestanddeler i lim, lakk og malinger. Hard polyuretan brukes til elektriske artikler, tannhjul og sportsutstyr. Polyuretan skum av både myk og hard type fremstilles og brukes som isolasjon i boliger, kjøleskap, flyteelementer og emballasje. Videre finner vi urethan i støtdempere, skosåler og møbelpolstring for å nevne noen produkter (Moen 1993).

Spesifikke celle- og signalsubstansreaksjoner som respons på TDI har blitt påvist hos TDI sensibiliserte («allergiserte») arbeidere. Dette tyder på at celleformidlet «allergi» (cellemediert hypersensitivitet, slik som ved kontakteksem, i motsetning til antistoff-formidlet allergi) **kan** være viktig, men den er vanskelig å påvise. TDI **kan** i høye konsentrasjoner gi kraftige irritative effekter i luftveiene med vevskade, men allergisk mekanisme blir nødvendigvis ikke aktivert. TDI-astma vil kunne bli kronisk selv om eksponeringen opphører (Vandenplass 1993).

Kolofonium (amino-etyl-etanolamin) fremstilles av destillater fra tre som tilhører furufamilien. Damp og røyk fra kolofonium **kan** gi astma. I forskjellige loddeprosesser brukes kolofonium som flussmiddel, og denne kombinasjonen vil eksponere arbeidere for kolofonium i røyk og ved avdampning. Denne formen for astma er særlig beskrevet i sammenheng med elektronikkindustrien, men også ved hobbyvirksomhet vil forskjellige typer av lodding

kunne medføre eksponering for kolofonium.

Andre loddemidler som **kan** forårsake astma er sinkklorid og ammoniumklorid.

Hydrokinon brukes i fotokjemikalier (fremkallervæsker) og anvendes i fotolaboratorier, røntgenavdelinger, grafisk industri og av amatør-fotografer som fremkaller og kopierer filmer selv (Bakke 1993). Stoffet brukes også i plast som stabilisatorer, men det er usikkert om dette **kan** føre til sykdomsfremkallende eksponering hos forbrukere. Hydrokinon **kan** videre brukes i kosmetika og i metyl-akrylatsementblandinger (tannfyllingssement).

Hydrokinon er rapportert å kunne indusere bronkial hyperreaktivitet og astma hos eksponerte arbeidstakere (Choudat 1988).

Metylmetakrylat (MMA) brukes ofte sammen med **andre** forbindelser som for eksempel hydrokinon og cyanoakrylat.

Det brukes særlig som råstoff i plastindustrien, men **kan** også brukes i fremstillingen av maling, vannbaserte miljølakker, lim, smøreoljeprodukter, bygningsmateriale og bildeler. I medisinsk sammenheng brukes MMA til bensement, forskjellige protesetyper, kunstige hornhinner etc. Dokumentasjonen på at MMA **kan utløse** astma er usikker, men må overveies i eksponerte yrker der dette stoffet forekommer (Lozewicz 1985).

Det **kan** også forekomme avdampning av bensement og tannprotesematerialer, men her forekommer også hydrokinon, slik at bronkial hyperreaktivitet påvist hos tann teknikere og **andre** eksponerte også **kan** skyldes hydrokinon (Bakke 1993).

Personer som er blitt allergiske mot latex, vil kunne reagere på latexstoffer også utenfor arbeidet. Det foreligger kryssallergi mellom latex og forskjellige frukter, som for eksempel kiwi og banan.

Flyktige organiske forbindelser kalles i engelsk språklig litteratur for volatile organic compounds som forkortes VOC*. Mer enn 300 enkeltkomponenter er påvist og av disse er mer enn 70 vanlig forekommende. WHO definerer VOC som forbindelser med kokepunkt mellom 50-100 og 240-260°. En annen gruppe kalles «very volatile» VOC (VVOC) og har lavere kokepunkt, «semi volatile» er en gruppe med kokepunkt fra 240-260 til 380-400° (Bakke 1993).

VOC **kan** avgis fra byggematerialer, og konsentrasjonene innendørs **kan** være 10 ganger høyere enn utendørs. I inneklimasammenheng har VOC vært sentral i diskusjonen som mulig årsaksfaktor til forskjellige symptommanifestasjoner. VOC består imidlertid av et nærmest uendelig stort antall kombinasjoner i varierende konsentrasjoner. Det blir derfor ikke meningsfylt å omtale gruppen som om det var et enkelt stoff. Derimot bør enkeltkomponenter identifiseres og studeres i forskjellige konsentrasjoner med tanke på helserisiko.

Formaldehyd (HCHO) kommer inn under betegnelsen VOC. Formaldehyd brukes i en lang rekke produkter som i kosmetikk, «luftfriskere», desinfeksjonsvæsker, sopp- og insektmidler, farger, tekstiler samt i fremstillingen av en rekke forskjellige **andre** produkter og i kjemiske analyser. Best kjent i Norge er kanskje diskusjonen om for-

maldehyd i sponplater og en mulig sammenheng med **overfølsomhetsreaksjoner** i luftveiene. Formaldehydbasert lim benyttes fortsatt i sponplater, men limet er i dag av en slik beskaffenhet at de ferdige platene ikke avgir mer formaldehyd enn vanlig treverk. Det **kan** fortsatt være **eksponeringer** i produksjonen, ved import av plater med dårlig kvalitet og etter fuktskader. Formaldehyd har vært beskrevet som årsak til yrkesrelatert astma hos arbeidstakere eksponert for formaldehyd (Burge 1985).

Glutaraldehyd er et desinfeksjonsmiddel som er i utstrakt bruk. Strukturelt ligner glutaraldehyd på formaldehyd.

Epoksyharpiks er basis for to-komponent herdeplaster. Bortsett fra at enkelte herdete epoksyprodukter **kan utløse** kontakt-eksem hos sensibiliserte epoksyallergikere på grunn av små mengder ureagert monomer, anses ikke ferdig herdet epoksy å utgjøre noen helserisiko. Ved herdeprosessen som for eksempel ved herding av epoksymaling, vil avdampning av anhydrider kunne utgjøre en fare for sensibilisering og utvikling av overfølsomhet i luftveiene (Chan-Yeung 1994).

Ammoniakk vil hovedsakelig virke via irritative mekanismer og forekommer sjelden i konsentrasjoner som **kan** gi direkte skade av luftveiene. Det forekommer likevel spill av ammoniakk der det **kan** oppstå høye konsentrasjoner, f.eks. i lukkede rom med dårlig ventilasjon, og dette vil først og fremst frembringe øvre luftveissymptomer og hud- og øyesymptomer (Parks 1994). Alvorlige skader vil arte seg med bren-

nende smerte i nese, munn og kvelningssymptomer med eventuell utvikling av kvelning og død. Alvorlige sekundære infeksjoner er vanlig etter alvorlig skade, men selv etter initialt alvorlige skader **kan** noen bli fullstendig restituert, mens **andre** vil få kroniske senskader med bronkiektasier (utposninger på luftveiene) og bronkial hyperreaktivitet. Den sistnevnte tilstanden vil arte seg med tendens til sammensnøring av luftveiene og et symptombilde som ligner på det man ser ved astma med opplevelse av tungpustethet og piping i brystet.

Klor vil ha en lignende effekt, og det har vært beskrevet vedvarende bronkial hyperreaktivitet etter gjentatte episoder med eksponering for klorgass (Parks 1994).

Enzymer utgjør i dag en viktig bestanddel i en rekke vaske-midler. Disse vil kunne blande seg med annet støv og være inhalérbare. I industriell fremstilling av vaskepulver er det rapportert utvikling av yrkesastma hos produksjonsarbeidere.

Metaller

Metallallergier er ellers hovedsakelig et problem i industriell sammenheng, hvor det skjer avdampning av metaller eller det genereres metallstøv i forbindelse med polering og slippearbeid.

Inhalasjon av metalledamp **kan** oppstå ved sveising og loddning. Kromater finnes dessuten i malinger, kjemi og plastikkindustrien, mens kobolt finnes i poleringsplater. Nikkel, vanadium, krom og sink har alle et potensiale for å indusere astma, men yrkessykdom som følge av kontakteksem er langt hyppigere. Oftest **kan** en sensibiliseringsprosess antas, og i noen tilfeller **kan** det påvises

spesifikke antistoffer. Platinium er enda mer potent enn de ovennevnte metaller til å indusere astma. Platinium brukes som en katalysator, og under tilsetning av saltsyre og klorid dannes platinumsalt som virker som et potent allergen. Sink **kan** i tillegg til astma gi en forkjølelseslignende tilstand med feber, leddsmerter, hoste og tungpustethet som er forbigående. Eksponering for sink forekommer ved galvanisering av jern.

I Norge er arbeidere i aluminiumindustrien utsatt for å få astma («hallastma»), men man tror ikke at dette har sammenheng med metallet aluminium. Forurensning av fluorstoffer, eventuelt i kombinasjon med gass som for eksempel svoveldioksid i arbeidsatmosfæren, er en mer sannsynlig forklaring (Kongerud 1991).

Både hallastma og astma som følge av platiniumallergi opptrer hyppigere hos røykere, og en interaksjon (multiplikativ effekt) mellom røyk og yrkeseksponeringen har vært foreslått som årsak.

Legemidler

En rekke farmasøytiske produkter **kan** gi yrkesrelatert astma via IgE avhengige mekanismer som ipecachuane, pancreas og **andre** kjertelekstrakter, mens **andre** **kan** gi yrkesastma uten at mekanismene er kartlagt (Montanaro 1992).

Til de sistnevnte hører forskjellige antibiotika som penicilliner, amoxycillin, ampicillin, penicillamine, spiramycin og cephalosporiner. Et stoff som morfin **kan** også gi astma.

Antibiotika i matvarer er rapportert som aktuelle allergenkilder. En slik kilde vil kunne øke risikoen for utvikling av allergi og i tillegg kunne gi alvorlige allergiske reaksjoner hos allerede allergiske personer. Omfanget av problemet er ikke kjent.

Kosmetikk

Kosmetikk gir helseskader hovedsakelig i form av kontakteksem og utgjør et betydelig problem i den generelle befolkning så vel som i visse yrkesgrupper.

Den yrkesrelaterede parfyme-/kosmetikkallergien er et større problem, og vil i mange tilfeller føre til at allergikeren må skifte arbeid.

Konklusjon

Kjemikalier representerer en betydelig forurensningskilde på en rekke arbeidsplasser i industrien, men også i private hjem.

*Overfølsomhetsreaksjoner i hud og luftveier antas å gi de største helsemessige problemene. Det totale omfang av helseproblemer relatert til denne typen **eksponeringer** kjenner vi lite til. Unntak i så måte er undersøkelser på luftveisplager blant visse grupper av industriarbeidere, samt hudproblemer blant frisører. Manifestasjonene **kan** variere fra forbigående, lette hudeksem til kronisk og invalidiserende astma. Kosmetika og metaller (særlig nikkel) gir hyppig allergisk kontakteksem, men sjelden lunge-manifestasjoner.*

Kunnskapsgrunnlag for forebyggende tiltak

Når det gjelder kjemikalier er det viktig at preparatene håndteres i godt ventilerte rom, helst i ventilerter, spesialkonstruerte skap eller punktavsug. På denne måten reduseres mengden av avgitt sub-

stans til omgivelsene til et minimum, og med redusert eksponering vil faren for sensibilisering være betydelig mindre. Det er stor risiko for at personer som er sensibilisert overfor et kjemisk stoff vil utvikle kronisk overfølsomhet i luftveiene (bronkial hyperreaktivitet) ved fortsatt eksponering. Faren for kronisk skade er til stede selv om eksponeringen reduseres vesentlig. Derfor er de primærprofylaktiske tiltak helt avgjørende i denne sammenheng. I arbeidslivet vil eksponering for denne typen stoffer kunne unngås ved at industrielle prosesser bygges inn og automatiseres. I norsk industri er det en rekke eksempler på at denne typen tiltak har vært vellykket, og at forekomst av astma og bronkial hyperreaktivitet er blitt redusert.

Videre er det viktig å være oppmerksom på at det foreligger kryssallergi mellom en rekke forskjellige medikamentsorter. Personer som har utviklet allergi overfor en sort, vil med stor sannsynlighet kunne reagere på kryssreagerende stoffer.

Tilsvarende vil det være grupper som er spesielt disponert for å reagere på kjemikalier i kosmetikk, og det bør gis informasjon om hvilke stoffer som **kan** erstatte spesielt allergifremkallende stoffer.

Mengden av mikrobiologiske agens vil reduseres ved god ventilasjon og ved at fuktdannelse unngås. Videre må det gis generelle råd om optimalisering av ventilasjon og temperatur. Allergisk alveolitt er hovedsakelig et yrkesrelatert problem som **kan** unngås ved at personer i de mest utsatte yrkene bruke effektivt åndedrettsvern i forbindelse med utsatte jobber.

Konklusjon

Forebyggende tiltak overfor tilstander som følge av eksponering omtalt i dette kapitlet, bør bygge på en nærmere kartlegging av problemets størrelse i utsatte yrker, informasjon til ansatte og vernetekniske tiltak for å sanere miljøet. I kvinnedominerte yrker og spesielt i helsesektoren er det en økende bruk av kjemikalier og medikamenter. Dette tilsier at denne yrkesgruppen bør få prioritert oppmerksomhet. Hudreaksjoner på kosmetika og metaller er godt kjent blant leger og publikum, og behandles ved å fjerne den utløsende årsak.

Forsknings- og utviklingsbehov

Kunnskapsgrunnlaget er generelt svakt når det gjelder uspesifikke **overfølsomhetsreaksjoner** i luftveiene, men noe bedre når det gjelder hud. Det mangler basale epidemiologiske data om omfanget av problemene i befolkningen generelt, og for de fleste yrkesgrupper. Tilgjengelig kunnskap om **overfølsomhetsreaksjoner** utløst av metaller, medisiner, kosmetikk og mikrobiologiske agens **kan** karakteriseres som akseptabel, men det gjelder ikke data om omfanget av problemet. Når det gjelder kjemikalier er kunnskapsgrunnlaget vesentlig dårligere, og det er et stort behov for godt planlagte studier, både epidemiologiske og eksperimentelle. Det er vanskelig å studere overfølsomhetsreaksjoner generelt, fordi operasjonelle kriterier som er nødvendig for å gjennomføre gode epidemiologiske studier mangler.

Å jo da, vi husker da det!

Den 11.7.1947 kunne Oslo-politiet melde at fylla slo alle rekorder i hovedstaden da karveakevitten i går ble frigitt. Samtlige fyllearrester var sprengt tidlig på ettermiddagen, og politiet måtte lempe ut igjen de første gjestene fra formiddagen for å få plass til de mest døddrukne utpå kvelden. Over hele landet: ET STORT HIKK!

Svinesundbrua ble åpnet 15/6-1946. Kong Haakon og kronprins Gustaf Adolf møttes midt på brua. Folk i Halden fikk veksle til seg kr. 12,40 i svensk valuta i anledning dagen. Ikke så lite når en tar i betraktning at alderstrygden det året ble hevet til kr. 600.- pr. år for enslige og kr. 900.- for ektepar pr. år på landsbygda (i byene henholdsvis kr. 720,- og 1.080,-).

Svinesundbrua ble en tid kalt «Sukkerets bro», for da dro nordmenn i tusentall over brua for å kjøpe sukker. 1/9-52 ble sukker- og kafferasjonering opphevd.

Å, jo da, vi husker da det!

24/1-1950 ble det vist en østerisk film om veneriske sykdommer på SAGA kino i Arendal, kun for herrer i første omgang, 50 forlot forestillingen og 6 besvimte. Senere fikk også kvinner se filmen NB med Røde Kors til stede.

13/10-1948 startet tippinga, og folk fikk tippedilla.

1/7-1951 fikk Norge en ny tellemåte, spørsmålet var om en skulle si «totito» bl.a. og det var stor fortvilelse hos damene på de manuelle telefonsentralene som jo rådet grunnen på den tiden i Televerket.

26/1-1953 hadde vi den berømte helvetesdebatten hvor professor Ole Hallesby sendte den berømte kraft-

salven om at vi hadde store sjanser, de fleste av oss, til å stupe rett i helvete. Sett i ettertid var ordlyden på kraftsalvene ikke uten komikk, synes nå jeg. Hamar- bispen Kristian Skjelderup hadde litt mer vett og tok til motmæle.

I 1954 vakte Anne-Cath. Vestly stor forargelse med å fortelle barn at de hadde ligget i mammas mave.

16/10-54. Regjeringen hadde foreslått å oppheve straffeparagrafen for ugifte som bodde sammen – «konkubinatarparagrafen» – som den het. «Vårt Land» mente det betydde anerkjennelse av utukt, og forslaget ble avvist av Stortinget 14/5-1955. Det skulle gå hele 17 år til – helt fram til 1972 før forslaget gikk igjennom.

16/10-1959 ble det med 77 mot 33 stemmer vedtatt i landsmøtet i Norges Politiforbund at politiyrket i sin alminnelighet ikke egnert seg for kvinner. Det ble uttalt at de mannlige polititjenestemennene hadde nok å gjøre om de ikke i tillegg skulle ha kvinner å passe på.

Så sent som i 1955 var det ikke uvanlig å nekte enslige damer adgang til restauranter. De måtte ha herrefølge fordi det var så vanskelig å «sortere» dem. Enkelte restauranter, særlig i Oslo, nektet konsekvent alle enslige kvinner adgang.

I 1959 ble gutter og jenters kurs i livet staket ut tidlig. I løpet av den syv år lange folkeskolen fikk jentene 180 færre timer i norsk enn guttene. I syvende klasse hadde guttene 72 timer historie mens jentene hadde 36. Likedan fikk jentene i de to øverste klasser 72 timer færre enn guttene i naturfag og 108 i regning. Til gjengjeld fikk jentene vite mye om husstell.

28/12-1954 holdt Åge Samuelsen vekkelsesmøter i Moss, og avisene der melder at to som har deltatt er anbragt på sinnsykehus i Veum.

Institusjonsskandalene florerte allerede i 1960. Disiplinærstraffer så grusomme at en avsto fra å beskrive dem, kun Jens Bjørnebo gjorde det og det til gangs.

28/9-1965. De unge guttene fikk valget mellom å ha langt hår eller og få utdanning. Tromsøungdom fikk klar beskjed: Klipp hår og skjegg, ellers får du ingen utdanning. Skoledirektøren skulle se på saken ble det visstnok senere sagt.

I 1968 kom man til den erkjennelse at vi i løpet av et par mannsaldre måtte akseptere engelsk som vårt språk.

Tja, de var avgjort inne på noe der.

Eldreomsorgen var det nok så som så med i 1969 også. En pensjonist forsvant fra et aldershjem på Helgeland, stor oppstandelse og leteaksjoner og bekymrede pårørende. Men mannen satt i badekaret han. En pleier hadde satt han der om formiddagen, glemte han og gått av vakt.

Alt dette ble jeg minnet om i dag da jeg leste «Pensjonisten». Det ligger lagret i hjernen min selvsagt, jeg har levd i de årene og husker det når jeg blir minnet om det. Men at det ikke er lengre siden, det føles rart. Det har skjedd så mange forbedringer i samfunnet vårt, og det har skjedd raskt. Vi grep forbedringene begjærlig, de ble raskt en selvfølgelighet. Kanskje det er derfor at akkurat disse sakene som er nevnt her føles å ligge lengre tilbake i tid.

Else

Lik i lasten/munnen

Dersom du hadde gått til legen med en skadd finger som du hadde fått koldbrann i, så ville du reagert kraftig om legen sa at denne fingeren må jeg først amputere før jeg syr den på igjen.

Men når du går til tannlegen med ei skadd tann, kan tannlegen si at han/hun må drepe tanna, og så rotfyller tannlegen den døde tanna, og da er tanna fullt brukbar igjen, ifølge tannlegen.

Tannlege Rolf Tharaldsen, Kongsvinger utaler til mars-utgaven av Mat & Helse at man kan bli syk av døde rotfylte tenner som av amalgam. Derfor bør det bli forbudt mot rotfylling av døde tenner, og forbud mot bruk av amalgam i tenner.

Men dersom det skjer må noen trekke de døde rotfylte tennene, og etter å ha lest mars-utgaven av Mat & Helse, så er det kun biologiske tannleger som bør få tilatelse til å trekke døde rotfylte tenner. For å unngå fokalinfeksjoner eller flere hulrom for produksjon av bakterier i kjeven, og som kan føre til døden for pasienten.

I dag er det bare ca. 10 biologiske tannleger i Norge, så her må det innsats til.

10 krav for bedre helse

1. Forby all bruk av amalgam (kvikksølv) i tenner
2. Forby all bruk av metaller (gull, titan osv.) i tenner
3. Forby rotfylling av døde tenner/ det er lik i lasten/munnen

4. Kun biologiske tannleger får trekke (rotfylte) tenner
5. Forby all bruk av fluor i tannkrem/tabletter og munnskyll
6. Besøk hos helhetssklinikkk må dekkes av trygdekontoret
7. Alle tannleger må lære biologisk tannhelsetjeneste
8. Amalgamskadde må få erstatning av Staten
9. Ofre for uvettig tannbehandling må få sine fremtidige totale utgifter til helbred dekket av trygdesystemet
10. Lære barn å pusse tenner/ har 5 flater/3 ganger daglig

Vennlig hilsen

ex. Former og kjernemaker

Per-Øyvind Foss

4353 Klepp Stasjon

Som kjent fusjonerer Aetat og Trygdekontoret og det lokale rådet i NHF skulle kunne ha anledning til å «være med» eller «påvirke» hvis den «nye modell» skulle fungere i praksis. Ideen bak det hele er vel å kutte ned på antall årsverk (spare penger?) og samtidig ende opp med en saksbehandler per klient. Per i dag er vi alle kasteball mellom etatene, i etterkant skal det være en saksbehandler som tar hele saken fra «A til Å.»

Oppståtte misforståelser kan skyldes en eller flere av følgende:

- 1) Enten er jeg og mange andre mer enn «lettere løsemiddelskadet»
- 2) Involvert sakkyndig har sett for mye på Trond Viggo Torgersen (parkett-sliperen) og synes vi «arbeidsmiljøskadde» er for dårlige skuespillere og dermed underkjenner oss som yrkesskadet. Kort sagt, vi blir ikke tatt seriøst!
- 3) Firmaer som selger helseskadelige kjemikalier omgår bevisst lover og regelverk for å selge kjemikalier. Forpakninger under en viss størrelse er jo ikke merkepliktig som helseskadelig! Instruks mellom de forskjellige skandinaviske land spriker i sitt omfang. Ovenfor nevnte firmaer har villedet helsepersonellet /yrkeshygieniker fullstendig.
- 4) Legene tjener ikke nok penger med å drive med forebyggende virksomhet som samtidig pålegger arbeidsgiveren å følge lover og påbud. Legene refererer pasienten til arbeidstilsynet i full viten om at pasienten ikke når frem med sin sak. Denne formen for underrapportering skjer daglig!
- 5) Legene skulle hatt lønning på en ingen helbredelse... ingen betaling basis. Arbeidsmiljøskadene må legene innrapportere for så å kunne kreve kostnadene til legekonsultasjon/behandling dekt. Alternativt skulle legene sertifiseres at de har faktisk gjennomgått det omfattende skolerings som er nødvendig for å forstå yrkesskadene.
- 6) Trygdeetaten er ledet/villedet av helsepersonell i full viten om at pasienten ikke når frem med eventuelle klager. I slike tilfeller blir man lett kasteball mellom etatene, etter hvert, kneblet av byråkrater og tappet for energi, gir vi opp kampen. Det er hensikten med dagens ordning!

Taler ikke ovenfor nevnte for Ombudsmann-ideen? Jeg mener bestemt ja! Hadde man hatt ombudsmann for yrkesskadde arbeidstakere, ville kanskje flere skadde kunne oppleve en rettferdig konklusjon på en ødelagt arbeidskarriere.

Tony Thomas, Fiskarstrand

Svar til Kurt Pedersens innlegg om råd og veiledningsprosjektet «Brukerveiledning til funksjonshemmede» i Buskerud og Rogaland

Å gi råd og veiledning om rettighetsspørsmål har vært en prioritert aktivitet i Norges Handikapforbund i mange år. For at flest mulig skal få tilgang til tjenesten har det vært satset mye de siste 7-8 årene på å bygge opp fylkesvise grupper, som sammen med NHFs sentralt ansatte fagkonsulenter skal bistå medlemmer og andre som henvender seg. De fylkesvise gruppene består primært av tillitsvalgte eller medlemmer som har spesiell kompetanse eller interesse for denne type organisasjonsarbeid.

Problemstillingene som enkeltpersoner henvender seg med har de siste årene blitt mer og mer kompliserte, og det er behov for å kunne gi mer omfattende bistand. Det har lenge vært et ønske om å ansette en jurist til disse oppgavene.

I desember 1999 fikk vi anledning til å søke prosjektmidler til å bedre den juridiske bistanden til funksjonshemmede fra det daværende sosial- og helsedepartementet. Vi ønsket å bygge et utvidet tilbud på de eksisterende råd og veiledningsgruppene, nettopp fordi mange av disse har erfaring og god kompetanse.

Prosjektideen var således å etablere et to-trinns tilbud, der de fylkesvise gruppene skulle gi bistand så langt deres kompetanse rakk, mens prosjektets jurist skulle bistå dem som hadde behov for juridisk spisskompetanse. Den økonomiske rammen for prosjek-

tet, 2. mill. kr. over tre år, tilsa at det ikke var mulig å involvere alle fylkeslagene i prosjektet.

Det er ikke riktig, som Kurt Pedersen hevder, at det var NHF Buskerud og NHF Rogaland som fikk tildelt prosjektet. Prosjektet var tildelt NHF sentralt. Det er heller ikke riktig at NHF Buskerud og NHF Rogaland ble trukket ut som prosjektfylker etter loddtrekning. De fylkene som hadde en etablert og velfungerende råd og veiledningstjeneste ble forespurt om de ønsket å delta i prosjektet. Blant de som meldte sin interesse for å delta, valgte NHF sentralt ut Buskerud og Rogaland som prosjektfylker.

En vesentlig del av en prosjektsøknad er budsjettet. Når man får prosjektmidler må man bruke pengene til de aktivitetene det er søkt om støtte til. I dette tilfellet var det blant annet søkt om lønnsmidler til en jurist i 80 % stilling som skulle ansettes sentralt, samt bidrag til å dekke merkostnadene i delprosjektene i fylkene. Det er ikke riktig som Kurt Pedersen hevder, at NHF sentralt «ranet» prosjektet for 75 % av midlene. Fylkesprosjektene har fått den del av midlene det var søkt om at de skulle få. Den økonomiske rammen var også kjent for prosjektfylkene før de takket ja til å være med i prosjektet.

Man kan selvsagt være uenig i prosjektideen og hvilke aktiviteter det søkes om midler til, men en

diskusjon om dette bør i det minste basere seg på et riktig fakta-grunnlag.

I sitt innlegg reiser Kurt Pedersen debatten om og i hvilken grad tillitsvalgte og medlemmer skal ha økonomisk godtgjøring for sin innsats i en frivillig organisasjon.

Denne debatten dreier seg ikke bare om råd og veiledningsprosjektet, men om innsats i frivillige organisasjoner generelt. Som Pedersen peker på, er det mange som bruker mye tid og energi på organisasjonsarbeid. Dette gjelder enten man har ulike styreverv, deltar i tidsavgrensede oppgaver, gjennomfører sosiale arrangementer, driver råd og veiledningstjeneste eller annet. Frivillige organisasjoner er basert på at medlemmer og tillitsvalgte gjør frivillig ulønnet innsats. Slik er også tradisjonen i NHF. Uten denne frivillige innsatsen vil organisasjonslivet reduseres betraktelig. At man ikke mottar økonomisk godtgjørelse for sin innstas, er imidlertid ikke det samme som at man ikke får anerkjennelse for det man gjør. Dersom deltakerne i fylkesprosjektene til prosjektet «Rådgivning for funksjonshemmede» opplever at de ikke er blitt verd satt for sin innsats, beklager jeg det. Jeg er enig med Kurt Pedersen i at de fortjener en stor honnør for det de har nedlagt av tid og krefter i prosjektet. De og prosjektets jurist Geir Nese har hjulpet mange til forhåpentligvis en

litt bedre hverdag. Nettopp Kurt Pedersen er et eksempel på det.

Prosjektet er nå avsluttet og Geir Nese har sluttet i sitt engasjement hos oss. Deltakerne i delprosjektene i Buskerud og Rogaland har opparbeidet en betydelig kompetanse som jeg håper at organisasjonen er ikke minst funk-

sjonshemmede som har behov for bistand, kan dra nytte av også i framtiden.

NHF har tatt mål av seg til å være en sterk og tydelig interessepolitisk organisasjon, som skal gi gode og varierte tilbud til sine medlemmer. Både ansatte og tiltsvalgte har et ansvar for at vi

skal være en slik organisasjon, det er vel fordi vi ønsker å bidra at vi engasjerer oss i en organisasjon?

Oslo, 11.04.03

*Astrid Strøm
Leder av utredningsavdelingen*

Global innsats mot miljøgifter

Det er avgjørende at utviklingsland får økt kompetanse i bruk og håndtering av kjemikalier.

På verdensmarkedet finnes det mellom 50000 og 100000 forskjellige kjemikalier, mange av dem med ukjente helse- og miljøegenskaper.

Lite kunnskap om miljøvirkninger

Kjemikalier er til stor nytte i mange sammenhenger. Det finnes kjemikalier i alle ting vi omgir oss med og bruker - i mat, tannkrem, sjampo, klær og leker. Problemet er at kjemikaliene trolig fremkommer i rundt 1- 2 millioner ulike stoffblandinger og i utallige bearbejdede produkter. Mangelen på kunnskap om helse- og miljøvirkningene er kanskje den største utfordringen på kjemikalieområdet.

Mange kjemikalier vet vi imidlertid at er farlige. De kan være kreftfremkallende, allergifremkallende, skade forplantningsevnen eller arvestoff og forårsake uoprettelige skader på naturen. Spesielt gjelder dette miljøgiftene - kjemikalier som er giftige, lite nedbrytbare og som hopper seg opp i næringskjedene i naturen. Slike kjemikalier er svært vanskelige å

fjerne når de først er sluppet ut. Tidligere utslipp av miljøgiften PCB viser hvor alvorlige, langvarige og kostbare konsekvenser slik forurensning kan ha. I Norge har vi nå en svært krevende oppgave i å rydde opp i grunn og sediment i sjøen som er forurenset av bl.a. PCB. Dette viser at det lønner seg å være føre var.

Global merking og klassifisering

Det nylig utviklede globale systemet for klassifisering og merking av kjemikalier. Norge er villig til å bidra med betydelige midler for å hjelpe til å innføre systemet i utviklingsland.

Det er spesielt behov for å etablere en global avtale om tungmetaller, i første omgang rettet mot kvikksølv og blyholdig bensin.

U-land trenger økt kompetanse

Kjemikalieindustrien har stor betydning i verdensøkonomien. Ifølge OECD utgjør verdien av kjemikalieproduksjon i verden over 20 000 milliarder kroner pr. år, eller verdien av rundt tretten norske bruttonasjonalprodukt, og kjemiske produkter utgjør nesten ti prosent av verdenshandelen. Det

ventes at produksjonen vil nesten dobles innen 2020. Den klart største veksten ventes å komme i utviklingsland, der kapasiteten for å håndtere farlige kjemikalier er klart dårligere enn i OECD-landene. Mange farlige kjemikalier som er forbudt i Norge og andre vestlige land, brukes fremdeles i utviklingsland.

Industrien har et spesielt ansvar

Industrien har et spesielt ansvar for å skaffe grunnleggende kunnskap om helse- og miljøfare forbundet med kjemikalier. Det frivillige globale arbeidet fra industriens side er viktig, men tempoet er ikke høyt nok. Et nytt kjemikaliereregulering som nå utvikles i EU, vil innføre nye krav til industrien om at det skal finnes helse- og miljøinformasjon før et kjemisk produkt kan markedsføres innen EØS-området. Å bidra til at tilsvarende krav blir gjort gjeldende globalt vil være en prioritert oppgave for Norge.

*Kilde:
Miljøverndepartementet, av miljøvernminister Børge Brende, og utviklingsminister Hilde Frafjord Johnson*

Pilotene slått ut av nervegass

Under nedstigning til landing ble både kapteinen og annenpiloten i Braathen-flyet slått fullstendig ut av en giftgass i cockpiten.

Av Asle Hansen

BU925 mellom Stockholm og Malmö ble reddet av at det fremdeles var noen tusen fot over bakken da kaptein Niels Gomer og flyets annenpilot ble fullstendig slått ut av en mystisk giftgass. Ellers ville flyet trolig ha styrtet med 73 mennesker om bord.

- Uten tvil er dette det verste jeg har vært med på i hele mitt liv. Da jeg først ble ordentlig dårlig, gikk det lynkjapt. Hadde jeg ikke fått på meg oksygenmaska i løpet av 15 sekunder, ville jeg ikke klart å få den på. Jeg var så dårlig at jeg ikke kunne løfte en arm, sier Niels Gomer til Dagbladet. Flykapteinen forteller at han var livredd hver gang han fløy i et helt år etter ulykken. Gomer legger ikke skjul på at hendelsen kunne fått fatale følger.

Merket ingenting

- Hadde vi vært nærmere bakken da både annenpiloten og jeg ble dårlige, kunne det gått riktig ille. Flyet kunne ikke landet seg selv, sier Niels Gomer.

Det han opplevde som verst, var at de ikke visste hva som var i ferd med å skje med dem.

- En motorbrann, for eksempel, er noe konkret, og noe vi er trent for å mestre. Dette hadde vi aldri hørt om, og skjønnte ikke at vi var påvirket før vi var skikkelig dårlige. Det første jeg tenkte var: Vi kommer til å dø her. 73 mennesker, sier flykapteinen til Dagbladet.

Etter en rekke alarmerende hendelser i internasjonal flytrafikk siden 1980-tallet, relatert til giftgasser i kabinlufta, har særlig britiske og australske myndigheter satt flybransjen under sterkt press.

Forurenset kabinluft

Ruta det svenske flyet fløy på var operert av norskeide Braathens Malmö Aviation AB.

Det var på den siste av tre flyginger mellom Stockholm og Malmö fredag 12. november 1999 at kaptein Niels Gomer og hans annenpilot plutselig ble så syke at de ikke hadde kontroll over BAe 146-flyet. Med sekunders mellomrom ble begge slått ut av sterk svimmelhet og kvalme. Til tross for at begge fikk på seg oksygenmasker, vedvarte symptomene hos kapteinen. Heldigvis kviknet annenpiloten til i tide, slik at han fikk flyet, med 73 mennesker om bord, trygt ned på bakken. Kabinbesetningen i det svenske flyet hadde lagt merke til at noe var galt med kabinlufta allerede i de to foregående flygingene mellom Stockholm og Malmö.

Liknet zombier

Både kabinpersonalet og de 68 passasjerene om bord var sterkt påvirket av den ukjente giftgassen etter landing. Alle passasjerene var merkelig stille, flere sov.

- Flere var trøtte og ønsket å bli klødd på ryggen. Andre sov og var vanskelige å vekke, sier kaptein Niels Gomer.

Den nå pensjonerte havariinspektøren Olle Lundström etterforsket hendelsen sammen med kollega Henrik Elinder.

- Klart situasjonen er alvorlig når begge pilotene blir slått ut samtidig. Det utgjør en sikkerhetsrisiko, sier havariinspektør Elinder, som ledet de tekniske undersøkelsene av flyet, til Dagbladet.

- Ifølge besetningen skal flere av passasjerene ha vært i en zombie-liknende tilstand, forteller havariinspektør Olle Lundström.

Oljelekkasje

I den grundige ettersøkelsen av flyet etter nestenulykken, fant Havarikommisjonen verken maskinelle feil eller spor etter giftige kjemikalier.

Like fullt konkluderer den svenske havarikommisjonen med at forurenset kabinluft trolig var årsaken til nestenulykken.

Kommisjonen peker på at en ukjent, giftig gass etter all sannsynlighet har oppstått etter en oljelekkasje i motoren, og funnet veien til kabinlufta.

Krigsgass

Turbinoljene i flymotorer inneholder kjemiske stoffer som under høy temperatur kan utvikle seg til krigsgassliknende forbindelser.

Yrkeshygieniker Halvor Erikstein i Oljearbeidernes Fellessammenlutning (OFS) har tilegnet seg kunnskap om hvor farlige disse kjemiske giftene kan være:

- Ved kraftig oppvarming kan det dannes kjemiske forbindelser som virker som nervegasser tilsvarende dem som er utviklet for kjemisk krigføring. Det er dette en tror kan ha medvirket til forgiftning av flymannskap, sier Erikstein til Dagbladet.

Kilde: Dagbladet

Norsk kaptein skadd for livet

En SAS-kaptein (43) ble alvorlig skadd og kan aldri mer fly etter at han ble utsatt for en ukjent giftgass på vei fra Gardermoen til Paris.

Av Asle Hansen

10. september 2000, klokka 14.05. Over Skagerrak, på vei fra Oslo Lufthavn Gardermoen til Charles de Gaulle-flyplassen i Paris med 54 mennesker om bord:

Etter fem minutters flyging kjente styrmannen lukt som kunne minne om brente ledninger eller isolasjon. Det var ingen synlig røyk. Begge flygerne følte seg uvel og tilkalte kabinbesetningen. Puseren kom inn i cockpiten og registrerte også den stikkende lukta. Kapteinen bestemte seg for å returnere til Gardermoen. Begge flygerne tok på oksygenmaske, men kapteinen tok sin av etter ei tid fordi han ville følge utviklingen i gasslukta og fordi maska dugget innvendig.

Lukta kom og gikk

Da de begynte nedstigningen, forsvant lukta, men etter rundt ti minutter kom den sterkt tilbake.

Styrmannen hadde fremdeles oksygenmaske på, men kapteinen, som var uten maske, følte seg ør og svimmel. Han satte derfor på oksygenmaske og sendte ut en nødmelding. Flyet nødlandet på Torp klokka 14.55.

Kabinbesetningen ble orientert om at det kunne bli aktuelt med en nødevakuering av flyet, men dette ble avlyst fordi gasslukta forsvant rett før landing.

«Flykapteinen følte seg uvel etter hendelsen. Han hadde redusert allmenntilstand med dårlig kon-

disjon og ble sykmeldt. Etter ei tid ble han kjent udyktig som flyger av medisinske grunner og gitt «loss of licence» (fratatt lisensen til å fly, red.anm.), skrev Havarikommisjonen i sin rapport.

Den nå 43 år gamle mannen skal fremdeles være sterkt preget etter ulykken. SAS og den skadde kapteinen har i samråd bestemt at han ikke skal uttale seg til Dagbladet. SAS-flyet ble satt i normal drift igjen etter nestenulykken, og er fortsatt i bruk.

Ukjent i Norge

I går omtalte Dagbladet en svensk hendelse 12. november 1999 som nær endte i katastrofe. Under nedstigning til landing ble både kapteinen og annenpiloten på BAe 146-flyet fullstendig slått ut av en giftig gass.

Det svenske flyet gjennomgikk omfattende undersøkelser. I likhet med den norske hendelsen, ble det verken funnet feil på flyet eller spor av giftige kjemikalier. Men i motsetning til den norske havarikommisjonen, som lar årsaken til hendelsen forbli et ubesvart spørsmål, konkluderer den svenske havarikommisjonen med at forurenset kabinluft trolig var årsak til nestenulykken. Det pekes på svært giftige, nervegass-liknende forbindelser, såkalte organofosfater, som utvikler seg i høy temperatur etter oljelekkasjer i motoren.

- Det virker som om det norske miljøet er veldig seine til å fange opp det som foregår ellers i verden, sier yrkeshygieniker Halvor Erikstein i Oljearbeidernes Fellessammenslutning (OFS).

Utelukker ikke gass

Verken SAS eller Havarikommisjonen utelukker at den norske flykapteinen fikk problemer etter å ha blitt utsatt for en slik gass.

- Siden vi ikke vet årsaken til gasslukten i cockpit, tør vi verken bekrefte eller utelukke at ulykken skyldes en slik giftig gass etter en oljelekkasje, sier havariinspektør Tor Nørstegård til Dagbladet.

Heller ikke Torkjel Vik som er helse, miljø og sikkerhetsansvarlig i Luftfartstilsynet har god nok kunnskap til de meget giftige organofosfatene, men varslar at han nå skal sette seg grundig inn i problematikken.

Hovedverneombudet for piloter i SAS, Espen de Lange, sier flyselskapet gikk grundig til verks for å finne årsaken til ulykken.

- Nødlandingen på Torp er den eneste hendelsen vi har hatt hvor vi ikke har funnet noen årsak. Vi ser det som svært usannsynlig, men kan ikke utelukke hundre prosent at årsaken er en giftig gass, sier han til Dagbladet.

Kilde: Dagbladet

Å være pårørende

At en man er glad i får en ervervet hjerneskode er kanskje noe av det vanskeligste man kan oppleve. En løsemiddelskade involverer ikke bare den skadde, men også familie, venner og arbeidskamerater. Dette fordi skadens konsekvenser som regel vil påvirke de aller fleste av livets områder.

Økonomi

I mange familier blir økonomien et problem. Dersom det er hovedforsørgeren som blir skadet, kan dette føre til økonomiske bekymringer, som igjen virker inn på hvordan familien takler den nye situasjonen de har kommet i.

Nærmiljøet

For venner, naboer, arbeidskamerater går livet videre. De som i den første tiden støttet opp, skjønner ofte ikke hva som skjer med familien og den skadde. Og en del reagerer med å trekke seg unna, eller at det er vi som trekker oss inn i oss selv, med den følge at det sosiale nettverket krymper. Konsekvensen av dette blir ofte at de pårørende (ektefellen) overtar flere roller, og belastningen på dem øker.

Forandringen

Vi har alle en oppfatning av at blir man syk, så får vi behandling for å bli frisk. Vi er ikke forberedt på en mellomting, og at den man er glad i verken er helt syk eller helt frisk, gjør det ikke lett.

Mange familier sitter igjen med en følelse av å være fanget i håpløshet og depresjon. Den varme, forståelsesfulle ektefellen kan ha endret seg til å tenke for mye på seg selv, og blitt lite forståelses-

full. For eksempel kan den skadde utvikle angst når den andre ikke er til stede. Og når man da strever med konsentrasjonsvansker, passivitet, redusert tanketempo og evne til å planlegge hverdagen, blir livet vanskelig både for den skadde og ikke minst de pårørende.

Det usynlige

Naboer, venner og familie, forholder seg ofte til den skadde som om han var den han var. For personen med skaden blir ofte konsekvensen at han får en følelse av ikke å strekke til, da han ikke makter å være like aktiv som han en gang var. Det er heller ikke uvanlig at man opplever den skadde som selvsentret, labil, lat og uansvarlig. Det er vel kanskje en av grunnene til at vi «murer» oss inne. Dette går igjen ut over de pårørende.

Foreningen

Pårørende vil kunne komme i et fellesskap som forstår situasjonen, få råd å finne løsninger, finne trøst og **felles glede** med andre i samme situasjon.

Pusterom

Felles for mange pårørende er behovet for å være litt alene eller å få delta i egne aktiviteter. Dette bør ikke oppfattes som egoistisk,

men heller en nødvendighet! **Pusterom** trengs for å holde ut i en vanskelig hverdag. Likevel er det ikke lett å komme seg ut og samtidig være trygg for at det ikke skjer noe galt der hjemme. Det hjelper ingen at du brenner deg ut!

Noen muligheter

- Kontakt fagfolk og spør om alt dere lurte på, ingen spørsmål er dumme. Kunnskap gjør det lettere.

- Skaff oversikt om den nye familieøkonomien. Vil dere fortsatt klare å betjene lånene, og vil familien kunne opprettholde den materielle levestandarden. Ta kontakt med for eksempel banken, advokat/sosionom for å få hjelp.

- Det er viktig å vite at de fleste av den skadedes utfall og dine reaksjoner på disse er **naturlige**.

- Tro på at dere klarer dette! Kriser er mulige å gjennomleve!

- Støtte fra familie og venner vil være en stor ressurs.

- Det finnes også noen praktiske hjelpemidler, for eksempel varmekvart til komfyren, huskeklokke. Ta kontakt med helsetjenesten i kommunen.

Mer om dette kan leses i heftet «Veien videre – hjelp og selvhjelp» fra KRESS der en del av dette er hentet fra.

j.a.d.

Gårdsnummer kan redde liv

Skriv opp gårds- og bruksnummeret på hytta, og heng det godt synlig. Hytta har vanligvis ikke annen adresse enn dette nummeret. Må du ha tak i lege, ambulanse, politi eller brannvesen, kan de lettere finne frem ved hjelp av gårds- og bruksnumre. Får du i tillegg tilgang på GPS koordinatene kan du også oppgi de. Legehelikopterne bruker GPS for å navigere seg frem til rett plass. Med disse enkle rådene vil du være sikrere på å få rask hjelp.

j.a.d.

Årsmøtet i Stavanger

Styret og representanter fra lokalaget i Rogaland arrangerte en stand på «Sølvberget» midt i Stavanger sentrum fredagen før årsmøtet, hvor Veiviseren ble delt ut blant publikum. Flere stoppet opp da Geir Werner spurte ut Oddvar Petersen og Lars Kristian Hille om forskjellige skadelige oljetyper i oljebyen Stavanger.

Årsmøtet ble avholdt i Stavanger i år den 25. – 27. april på hotell Alstor. De representantene som var til stede var fra Akershus: Thor-Ole Larsen, Aust-Agder: Jens O. Sollie, Buskerud: Jan Arne Dammen, Møre og Romsdal: Frode Steen Gunstensen, Nord Trøndelag: Svein Bedin, Oslo: Ellen Aas, Rogaland: Jenny T. Hadland, Sør Trøndelag: Bjørn

Jensen, Telemark: John Andèn, Troms: Leif G. Morland, Vestfold: William Leonhardsen, Vest-Agder: Jan Bjørn Isachen, Østfold: Rolf Hansen.

Hovedstyret var representert med: Lars Kristian Hille, Oddvar Petersen, Trond Nilsen, Unni Jensen og Elsa Adler Kristiansen. Det var også en del observatører, ledsagere/assistenter og gjester.

Leder Lars Kristian Hille orienterte om styrets arbeid de siste 2 år siden forrige årsmøte og konkluderte med at hovedstyret har samarbeidet nært og godt. Dette arbeidet begynner nå å bære frukter, også direkte synlige frukter for medlemmene – se på Syndrom. Den nye trykksaken Veiviseren ble også presentert på årsmøtet hvor delegatene ble anmodet om å ta med seg disse til sine respektive fylker og dele ut trykksaken. Handlingsplan og budsjett ble fremlagt.

Lørdag 26/4 tok årsmøtedeltakerne pause i forhandlingene. Dette for å høre på Ergoterapeutspesialist Signe Klepp og spesial-

sykepleier Thorild Mossing Breistein som begge er ansatt ved spesialsykehuset for rehabilitering: SSR HF i Kristiansand.

Disse presenterte en Amerikansk rehabiliteringsmodell (Clubhouse) Klubbhus. Konseptet går i korthet ut på at medlemmene i klubbhuset utfører det nødvendige arbeidet for å få huset til og fungere. Antall ansatte er et minimum og huset fungerer ikke uten hjelp fra klubbmedlemmene. Klubbhusene er et ikke-terapeutisk miljø for personer med ervervet hjerneskade.

Under de videre forhandlingene ble det foreslått noen mindre vedtektsendringer og hvordan man kan få tak i midler til aktiviteter.

Nytt styre ble valgt:

Lars Kristian Hille fortsetter som leder, Oddvar Petersen ble valgt til nestleder. Følgende ble valgt til styremedlemmer: Frode Steen Gunstensen, Unni Jensen og Jens O. Sollie.

Det ble valgt varamedlemmer etter nummerorden:

1. Leif Morland
2. William Leonhardsen
3. Jan Arne Dammen
4. Geir Werner
5. Tor Østby

Dermed var årsmøtesakene unna-
gjort, og Lars Kristian Hille tak-
ket for tilliten fordi han ble gjen-
valgt som leder. Han gav en varm
tak til de avtroppende styre-
medlemmene Trond Nilsen og
Svein Sørensen for godt utført
arbeid. Begge fikk en gave og
æresdiplom. Elsa Adler Kristian-
sen ble takket med gave for sin
store innsats. Så rettet Hille en
varm takk til møteleder Toril
Heggen Munch for dyktig møte-
ledelse; hun fikk også en gave
med hjem.

Deretter ble Oddvar Petersen ut-
nevnt til æresmedlem. Han var
med på å stifte Landsforeningen
for Løsemiddelskadde i 1985. Han
har lang fartstid bak seg for å
hjelpe de som har blitt skadd.
Fortsatt står han på hver dag og er
kvalifisert til mange oppgaver, og
han har vært en berikelse for orga-
nisasjonen.

Geir Werner

440.000 til arbeidsmedisinsk forskning

Fire forskningsprosjekter får til sammen 440.000 kroner fra Statoil Norge AS Fond for Arbeidsmedisinsk Forskning. Fondet har gjennom de siste tolv årene bidratt med til sammen omkring 9 millioner kroner til forskning.

Disse forskningsprosjektene får nå støtte fra Statoil-fondet:

- «Karakterisering av helserisiko ved innånding av bioprotein produsert ved hjelp av metangass som energikilde.» – STAMI ved Wijnand Eduard og Marit Skogstad.
- «Studie av kreftforekomst og dødelighet blant maskinister» – Krefregisteret ved Tore Tynes og Aage Andersen.
- «Bransjeveiledning vedrørende bruk av organiske løsemidler i billakkeringsbransjen. – Regionsykehuset i Trondheim, Arbeidsmedisinsk avdeling ved Håkon Lasse Leira.
«Bransjeveiledning vedrørende bruk av organiske løsemidler i billakkeringsbransjen. Del 2: Kvantitativ beskrivelse av eksponering.» – Regionsykehuset i Trondheim, Arbeidsmedisinsk avdeling ved Kristin Svendsen.

Fortvilelse kan vær stor

Mann truet ansatte på trygdekontor til å fylle ut et søknadsskjema.

Han truet med dynamitt som var armert med fenghette i slik at den kunne sprenges, denne hadde han plassert i bukselomma.

Da forstår man at det ligger frustrasjon og fortvilelse bak.

Bakgrunnen kjenner vi ikke. Han følte sikkert at han hadde retten på sin side, men kom ikke gjennom med sine krav.

Dette er jo noe enhver kan kjenne seg igjen i, selv om en ikke går til slike ytterligheter.

Politiet pågrep mannen hjemme hos seg selv like etter. Det som ikke blir nevnt er hva slags hjelp og tilbud slike kan og bør få. Det er jo ikke fengsel som er det rette her.

De ansatte ved trygdekontoret beholdt roen slik at ingen ble skadd fysisk, men det er klart dette er ikke bra for psyken for de som opplever dette på nært hold.

Red.

Løsemidler

Arbeidsmedisiner og overlege Håkon Lasse Leira ved Regionsykehuset i Trondheim blir her intervjuet av Gerd Korbøl.

- Løsemidler er farlige. Så farlige at personer som over lengre tid er utsatt for dem kan få varige skader på hjerne og nervesystem. Men eksponering for løsemidler er ikke helsefarlig dersom du tar de nødvendige forholdsregler. Slurv aldri med å bruke verneutstyr og si fra hvis du mener at arbeidet går på helsa løs. Merker du symptomer som kan tilbakeføres til løsemidler bør du oppsøke lege, sier overlege Håkon Lasse Leira ved Regionsykehuset i Trondheim.

Det mest uhyggelige ved løsemidlene er at de angriper hjernen og nervesystemet og kan gi skader på nerveceller som ikke lar seg reparere eller erstatte. Ved svært kraftig akutt påvirkning av løsemidler kan folk besvime og i verste fall dø. Heldigvis skjer det sjelden, men den langvarige påvirkningen rammer mange. Minst 200 000 norske arbeidstakere utsettes daglig for løsemidler på arbeidsplassen. Ifølge Arbeidstilsynets statistikk fører dette hvert år til kroniske hjerneskader hos rundt 100 personer.

- I dag vet vi hva som forårsaker løsemiddelskader. Vi vet også at eksponeringen ikke er helseskadelig hvis de nødvendige forholdsregler blir tatt. Likevel klarer ikke næringslivet å komme sykdommen til livs, fastslår dr. Leira. Han tror grunnen er at oppmerksomheten rundt kjemisk helserisiko etter hvert er blitt mindre og at vi i dag bryr oss mest om ergonomi og psykososiale forhold.

- Vernearbeid på bedriftene har nok tøffere vilkår i dag enn for ti år siden. Kravene til effektivitet og inntjening blir stadig sterkere. Tidspresset er stort og det kan være fristende å la være å lukke opp vinduer eller finne frem verneutstyr.

Hva er løsemidler?

Organiske løsemidler blir brukt til å løse opp stoffer som ikke løses i vann. De finnes ikke bare i maling, lakk, lim, rensemidler, bensindamp og den slags, men også i dagligvarer som tusjpenner, hårspray, skokrem, neglelakkfjerner osv.

Farligst er løsemidlene for dem som er utsatt for langvarig påvirkning på arbeidsplassen. Malere og billakkerere har tradisjonelt vært mest utsatt, men løsemidler finnes også i store mengder i bygg- og anleggsbransjen, i kjemisk og mekanisk industri, plastindustrien, renserier, møbelfabrikker, laboratorier og grafiske bedrifter.

Løsemidlene er flytende ved romtemperatur og fordampes mer eller mindre lett. Når vi puster inn denne dampen tas stoffene opp i kroppen og fordeles til organene via blodet. Mange løsemidler har den evnen at de trenger gjennom huden og inn i kroppen.

Symptomene

Symptomer på løsemiddelskader kan variere mye. Det kommer an på hvilket løsemiddel du har vært i kontakt med, hvor lenge du har vært utsatt og på mengden i kroppen til enhver tid. Noen av de tidlige symptomene er så uspesifikke at de ofte misforstås. Ved akutte

løsemiddelforgiftninger er det vanlig med hodepine, svimmelhet, kvalme og utmattelse samt mental forvirring. Noen får pustebesvær og irritasjoner i huden. Langvarige forgiftninger kan gi nerveskader som fører til nedsatt hukommelse og konsentrasjon, personlighetsendring, depresjoner, søvnforstyrrelser, lærevan-sker, lav støytoleranse m.m.

Noen får langvarig halskatarr eller bronkitt. Store doser av visse løsemidler kan gi alvorlige skader på leveren. Langvarig påvirkning kan dessuten svekke forplantningsevnen. Dampene kan irritere øynene og hudkontakt kan føre til at huden blir irritert, rød og sprukken og over tid gi kontakteksem.

- Dårlig hukommelse, personlighetsforandringer og problemer med konsentrasjonen er viktige faresignaler og et varsku om å gå til lege. For at legen skal finne ut hva det er må du selv fortelle at du jobber med løsemidler, sier dr. Leira.

Det går an å verne seg

Det er ikke nødvendig å pugge kjemiske navn for å vite hva som er farlig. Alle produkter som inneholder helsefarlige løsemidler skal være merket med innhold, risiko og sikkerhetsforanstaltninger. Hvis det dreier seg om en liter eller mer, skal produktet ha såkalt YL-merking. Den farligste gruppen er YL-5, den minst farlige YL-00. Kan du velge, bør du foretrekke så lav YL-gruppe som mulig. Både leverandør og virksomhet har plikt til å merke emballasje og beholdere tydelig

med stoffenes navn og nødvendige advarsler på norsk.

Er du i tvil om arbeidsmiljøet ditt er forsvarlig, bør du søke hjelp. Gå til bedriftshelsetjenesten dersom en slik finnes, ta opp problemet med legen eller ta kontakt med Arbeidstilsynet. Når du måler hjemme er det tilstrekkelig å sette opp gjennomtrekk.

- Arbeid aldri med ukjente stoffer. Det kan gå ut over helsen din, advarer Leira. - Ventilasjon er den aller viktigste enkeltfaktoren når det gjelder vern. God allmennventilasjon er viktig, men sjelden nok i lokaler hvor løsemidler benyttes. Lokalt avtrekk og punktavsug er aktuelle løsninger. Hvis ikke noe av dette er tilstrekkelig, må du bruke personlig verneutstyr. Det viktigste er åndedrettsvern (masker), men også øye- og ansiktsvern og hansker kan bli nødvendig. Gå ikke rundt med klær som er innsatt med løsemidler, men skift dem straks. Vask hendene etter at de har vært i kontakt med løsemidler, men hendene bør ikke vaskes i løsemidler.

Åndedrettsvern

Maske kan være nødvendig dersom ventilasjonen ikke gjør arbeidsmiljøet tilstrekkelig bra. Det finnes mange forskjellige typer masker. Du kan velge mellom halvmaske som dekker nese, munn, kinn og hake og helmaske som også dekker øyne. Du må også ta stilling til om en kullfiltermaske er tilstrekkelig, eller om du trenger tilførsel av friskluft. Merk at en støvfiltermaske ikke har noen virkning mot løsemiddeldamp.

Bruk av filtermaske er alltid en nødløsning og ikke beregnet på langvarig bruk. Det finnes mange modeller, men ikke forskjellige størrelser. Finn en maske som slutter tett til ansiktet.

- Kan lette engangsmasker brukes?

- De gir nok noe beskyttelse, men kan være vanskelig å få tette. Engangsmasker må i hvert fall ikke brukes gjentatte ganger, slik mange gjør, og absolutt ikke i situasjoner der maske er tvingende nødvendig. Friskluftmaske er det aller beste. De er behagelige å bruke og har ubegrenset brukstid. Det bør være obligatorisk å benytte friskluftvern i små lukkede rom uten eller med dårlig ventilasjon, når stoffene du arbeider med er helsefarlige eller gir dårlig varsel i form av lukt og i alle fall når du bruker sprøytepipette.

Behandling og oppfølging

Først og fremst er det viktig å hindre videre eksponering. Hjerne-skader kan oppdages ved å måle hjerneaktiviteten og foreta nevrologiske undersøkelser. Ikke alle skader i sentralnervesystemet kan repareres. Hodepine, svimmelhet og kvalme går over, men det er tvilsomt om hukommelsestap, sviktende konsentrasjonsevne og personlighetsforstyrrelser kan trenes opp igjen. Trening kan likevel være nyttig for hukommelse og livskvalitet og for å få en viss kontroll over skadene. Ved jevn trening øker du tålegrensene både fysisk og psykisk.

Løsemiddelskadde bør unngå alkohol i store mengder. De tåler mye mindre enn andre og alkohol kan føre til ytterligere forverring av skadene.

Som yrkesskadet har du flere rettigheter ifølge folketrygdloven. Opplysninger om dette får du på trygdekontoret. Du har også rettigheter etter lov om yrkesskadeforsikring. Dette er en obligatorisk forsikring som alle arbeidsgivere skal ha for sine ansatte.

Kvinner er mer ømfintlige

Forskning omkring kjemisk helse- risiko har hittil stort sett tatt utgangspunkt i menn. Nå har svenske forskere begynt å se på hvordan kvinner reagerer når de blir utsatt. Undersøkelsene viser at kvinner som blir utsatt for xylen i maling, blir trøttere enn menn og at isopropanol i desinfeksjons- og avsningsmidler raskere gir tett nese og synsforstyrrelser hos kvinner.

Om langvarig eksponering for løsemidler er farligere for kvinner enn menn er foreløpig uklart. Men at gravide kvinner må være ekstra på vakt er for lengst fastslått. Løsemidler i morens blod går over i fosteret og kan gi foster-skader og abort. Fosteret vil kunne skades av lavere konsentrasjoner enn dem som er farlige for moren.

Kilde: Helsenytt for alle

Miljøgift gir kjemisk invaliditet

Etter et innslag i Schrödingers katt på NRK stilte seerne spørsmål om miljøgifter og allergiplager og fikk svar av dosent Marianne Dalene ved Lunds Universitet.

Her synes redaksjonen det kom fram en del spørsmål og svar som lesere av Syndrom kunne ha nytte av å lese.

Selv om svarene er på Svensk.

SPØRSMÅL 1

Jeg jobber i et datafirma med reparasjoner. I den forbindelse lurer jeg på om dere har forsket på hvilke stoffer i loddetinn som er farlige og hvilke forholdsregler jeg må ta?

Printplatene er ofte lakkert og disse avgir også forskjellige stoffer ved oppvarming.

Svar

Vi har inte forskat på alla ämnen som avgått när man löder, men vi vet att många olika ämnen bildas som inte är bra för kroppen. Vi har visat att när man värmer (varmluftspistol eller löder) på kretskort som är lackerad med PUR-färg eller har limmade komponenter med PUR-lim, avgår isocyanater. Ett företag i Esab i Laxå i Sverige har utvecklad ett ventilerad skåp för reparationsarbete av kretskort. Detta är beskrivit i informationen från Arbetarskyddsnemden i Sverige.(www.asn.se)

SPØRSMÅL 2

Eg driv ei bedrift der me nyttar polyuretan slanger. Er stoffet farlig i kald fast form? Og kva temperatur må til før det avgis farlege gasser?

I produksjonen krymper me lengder av slanger sammen med krympetape der me bruker varme (gass eller varmluftfønner).

Me har dreve med dette i 4 år og lurer på om det kan oppstå sein-skader.

Svar

Materialet är inte farligt i kall form. Man måste i regel opp i temperaturer kring 150°C innan isocyanater avgår. Om du värmer opp PUR-slangar med varmluftspistol är det stor risk för att isocyanater kan avgå. Jag föreslår en luftmätning under krympmomentet. Du kan ta kontakt med Olve Römyhr på arbeidsmedisinsk avdelning i Trondheim så kan han eventuellt taga prover och skicka det till oss för analys. Vad gäller seinskader vet vi inte mycket men vissa personer «tål» isocyanatexponering under längre tid utan att bli sjuka, medan andra insjuknar redan efter ett par veckor.

SPØRSMÅL 4

Ved vilken temperatur spaltes isocyanater? Kan vi stole på produktdatablader? Hva med støv? Jeg driver med ekstrudering av polyuretan slanger.

Svar

Mjukt- och hårtskum, slanger och lim sönderdelas vid ca 150°C. Lack sönderdelas vid ca. 200°C. Många produktdatablad är ofullstendiga och det finns ingen information om vad som sker vid t.ex. oppvärmning av produkten. Det finns inga bra mätmetoder för damm (stöv). Det innebär en risk om man röker och får ett dammkorn på cigarettglöden, el-

ler om man har en annan värme-källa som dammet fastnar på. Då kan isocyanater från dammet frigöras i luften.

SPØRSMÅL 5

Jeg vil gjerne stille et spørsmål til dere angående Polyuretan/Isocyanater i termoplaster som for eksempel Polypropylen-Polyetylen.

Jeg arbeider med disse plastene daglig, og arbeidet består av både sveising og spontagnig.

Svar

Polyeten/propylen inneholder ej ämnen som kan bilda isocyanater.

SPØRSMÅL 6

Jeg har jobbet på en mølle i 19 år. I løpet av disse har jeg ofte fått i meg store mengder støv. I enkelte tilfeller ved arbeid med korn/mel som har gått i forråtnelse, har jeg blitt veldig dårlig. Symptomer som er influensalignende og som har utviklet seg til høy feber, verkning i ledd, vondt i bryst og tungpusten.

Kan disse symptomene komme av det jeg har fått i meg av støv etc. opp i gjennom årene og hva kan jeg i så fall gjøre med dette. Hvis dere har noe som helst dokumentasjon om dette problemet eller lignende tilfeller, ville jeg satt veldig pris på om dere kunne gi meg en tilbakemelding.

Svar

Det är välkänt att många som arbetar med mjöl och utsätts för damm(stöv) kan få mjölnerastma. Jag föreslår att du tar kontakt med en läkare på en arbetsmedisinsk avdelning i Norge.

Arbeidstilsynet har en høringsrunde om dette akkurat nå. I den sammenheng har de utarbeidet et kriteriedokument med mye god opplysning.

SPØRSMÅL 7

Jeg arbeider som biloppretter. Vi beskytter oss godt når vi sveiser og sliper, med godt avsug og masker (kullfiltermasker). Er dette godt nok? En annen ting er liming av bilglass. Vi har fått beskjed fra selgeren av limet om at det ikke er noen grunn til bekymring så lenge limet ikke varmes opp (polyuretan lim). Er dette riktig? Vi vet at det finnes et annet lim (MS polymer). Bør vi heller bruke dette og i tilfelle hvorfor?

Svar

Jag tror inte det är tillräckligt skydd att använda kolfiltermask under svetsningsarbete. Det enda som ger fullgott skydd är tryckluft matad friskluftsmask. När det gäller bilrutelim så har vi aldrig kunnat mäta halter i luften vid påläggning av limmet, problemet uppstår när man tar ut den gamla rutan med vibrerande kniv, eller pianotråd och limmet blir varmt av friktionsvärmens och det ryker. Vi vet inget om hudupptag av isocyanater hos människa, men råttor kan få astma av hudupptag av isocyanater. För mer information kan du ta kontakt med Arne Hansen på Norsk Bilglasforening.

SPØRSMÅL 8

Finnes det noen isolasjon på markedet (glassull, steinull evt. andre) som kan brukes og ikke gi opphav til isocyanater når den blir utsett for oppvarming? Finnes det noen i Norge, evt Sverige, som kan påvise om Isocyanater blir frigitt?

Svar

Vi har påvisat att mineralull (glasull och stenull) innehåller ett bindemedel bestående av fenol, formaldehyd och urea vid uppvärmning över ca. 150°C avger metylisocyanat (MIC). Jag vet att produkter såsom papperull och Perlite används i Danmark och dessa avger inte isocyanater. Vårt laboratorium i Sverige kan mäta om isocyanater frigges. Adressen är: Avd. för Klinisk Kemi Lunds Universitetssjukhus 22185 Lund Sverige

SPØRSMÅL 9

Kun et spørsmål:
Kan mineralull-plater inneholde isocyanater eller polyuretan?

Svar

Mineralull som sådan innehåller inte isocyanater. Det är först vid uppvärmning över ca. 150°C som metylisocyanat avgår. Jag vet inte om plattorna kan tänkas vara limmade med ett isocyanatlim.

SPØRSMÅL 10

Jeg lurer på følgende etter å ha sett gårdsdagens tv-program. Vi bruker et 2 komponents system for å lage skum til pakking av bilglass. Prosessen innebærer en blanding av to stoffer som da igjen lager skum. Leverandøren sier på tro og ære at det ikke overhodet er forbundet med fare å puste inn gassen som prosessen lager ved ca. 80 grader. Det blir en slags «steam» som vi puster rett inn mange ganger daglig.

Stoffene som blandes er følgende: Polymeric isocyanate med urethane foam resin eller: Diphenylmethane-4,4'-di isocyanate, iso-

mers, homologues mixture med: Urethane foam resin.

Har leverandør rett eller kan jeg si at han har unnlatt å opplyse farene forbundet med produktet?

Svar

Jag tycker du borde göra en mätning i «stroomen». Vid rumtemperatur och också vid ca. 80°C är inte MDI flyktigt, men får man en typ av aerosol dvs droppar i luften så är det risk för exponering. Du kan ta kontakt med Arne Hansen på Norsk Bilglasforening för mer information.

SPØRSMÅL 11

Jeg arbeider i skipsbyggingsindustrien og har et konkret spørsmål: Ieksempelvis maling/primer, hva omtales isocyanater som?

Svar

Detta är ett stort problem då kärt barn har många namn, dessutom deklarerar inte ämnen som produkten innehåller mindre än 1 % av. Isocyanater kan kallas: PUR-någonting, Acrylaturetan, uretanalkyd osv. I många färger/primers finns inte isocyanaterna fria, men bildas under uppvärmning dvs. slipning eller svetsning av lackerade ytor.

SPØRSMÅL 12

Jeg jobber som gulvlegger og maler. I forbindelse med sveising av gulvbelegg blir det en god del røyk. Det blir også mye røyk når man freser opp sveisefugene. Er det isocyanater i den røyken? Hva er symptomene for forgiftning?

Svar

Vi vet att de flesta golvbeläggen har ett polyuretan skikt. Bildas det rök är risken för exponering

stor. Jag är inte läkare men beskrivna symptom är: huvudvärk, långvarig förkylning, tryck över bröstet, hosta, näsblod och i allvarligare fall astma och överkänslighet.

SPØRSMÅL 13

Finner artikkelen om isocyanater interessant. Finnes det undersøkelser/statistikk spesielt for energiverkbransjen?

Svar

Det tror jeg dessvære inte. Information på nettet är: www.Asn.se, www.dagensarbeite.se, www.lo.se Läkare i Norge som har jobbat mycket med isocyanatskadade är Tor Aasen, overläkare på arbeidsmedisinsk avdeling i Bergen.

SPØRSMÅL 14

Vedr. isocyanater:

Vennligst opplys om tilgjengelig informasjon vedr. ovenstående. Kilder, lesestoff, Internett-adresser m.m. Evt. hvordan en kan testes (leger, sykehus) for yrkesskade i denne forbindelse.

Svar

Information på nettet är:

www.Asn.se, www.dagensarbeite.se, www.lo.se Läkare i Norge som har jobbat mycket med isocyanatskadade är Tor Aasen, overläkare på arbeidsmedisinsk avdeling i Bergen.

SPØRSMÅL 15

Hei, jeg leser med interesse om forskning gjort i Sverige. En venn av meg i Iowa har gjennom flere år jobbet på en låve med å støpe skrogene til sin 65' katamaran, sitt livsverk, men har utviklet sterk allergi mot epoxyen som brukes. Selv etter 6 mndrs. fravær, slo allergien ut for fullt etter en ny

tilnærming. Han er vietnamveteran og har ingen sykeforsikring, men har selv prøvet å «kurere» allergien ved faste etc. Mitt spørsmål er hvilken behandling han trenger? Og kan han, om dette båtprosjektet noen gang blir ferdig, regne med å kunne være ombord i denne båten uten at allergien slår ut?

Svar

Det var tråkigt att höra att din ven har fått epoxy allergi. Tyvärr är det nog så att han aldrig blir av med allergien och skall så snabbt som möjligt ur exponering så inte sjukdomen förvärras. Det är svårt att veta om han kan vistas i båten när den är klar, men det minsta han blir dålig så kan han inte vara där. Jag är inte läkare så jag kan inte uttala mig om rätt behandling, men det finns motsvarighet till arbeidsmedicin i USA som han kan ta kontakt med (Occupational Medicine).

SPØRSMÅL 16

Jeg jobber i helsesektoren som hjemmehjelp.

Kan det være stoffer av isocyanater og polyuretan i støvsugere, i vaskeartikler som salmiakk, Ajax, Klorin, Plumbo og lign. stoffer?

Jeg er allergisk mot nyklippet gressplen, høystøv etc. Reagerer også mot spesiell type sterk krydret mat.

Mine reaksjoner er alt fra hosting, dårlig pust, kvelningsfønelser i hals og bryst, og besvimelser. Jeg har også nylig hatt hevelser i hals og ansikt, som jeg ikke helt vet årsaken til.

Svar

Det finns inte isocyanater i «vaskeartikler» vad jag har hört talas om.

När det gäller damm (stöv) från ett hem så vet vi att många PUR-produkter såsom madrasser, kuddar, soffor, strykebrett osv kan avge PUR-damm. Det är ingen som har kunnat påvisa PUR-damm i luften i hemmiljö, men man kan inte helt avfärda detta.

SPØRSMÅL 17

Jeg har jobbet som biloppretter i ca. 15 år. Jeg har hvert syk lenge, har vært til mange undersøkelser, men legene forstår meg ikke. Mine symptomer er hodepine, vondt i brystet, slapp og svimmel. Kan dette være isocyanater? Hvilke prøver kan jeg ta for å få svar?

Svar

Det kan vara isocyanater. Du kan göra luftmätningar på din arbetsplats eller du kan lämna ett biologisk prov för att kolla om du har blivit exponerad för isocyanater. Vi kan utföra analyser här i Sverige och jag föreslår att du tar kontakt med Olve Römyhr på Arbeidsmedisinsk Avdeling i Trondheim så kan han utföra mätningarna eller rekommendera någon annan.

SPØRSMÅL 18

Hei, jeg har et spørsmål ang. isocyanater og polyuretan. Da jeg innredet badstue i huset, brukte jeg byggningsskum (polyuretan) til å feste/isolere dør og vinduer. Bør jeg bytte ut dette med glava?

Svar

Jag tror du kan ta det lugnt. För att isocyanater skall kunna frigöras måste man upp i temperaturer över ca. 150°C och så varmt har du det väl inte i bastun.

SPØRSMÅL 19

Jeg har en bror som jobber innen isolasjonsfaget. Han har jobbet en del med polyurethane-skum (som blandes av de to komponentene polyol (resin) og isocyanat) i ca. 13 år. For ett og ett halvt år siden fikk han kløende utslett på 3-6 mm med rød irritasjon rundt. Så utviklet han smerter i håndledene og senere i alle ledd. Utslettet har avtatt mye, men smertene er av så stor grad at han har vært ute av arbeid i ett år. Legene har ikke funnet noe feil og har mer eller mindre gitt opp. Kan du si meg om det er en mulighet for en sammenheng med hans plager og slike løsemiddelskader? Hvor kan han henvende seg for å ta en blodprøve for å påvise eller avkrefte innhold av isocyanater i blodet. Min bror er bosatt i Trondheims-området.

Svar

Det är möjligt att symtomen kommer från isocyanat exponering. Jag föreslår att du tar kontakt med Olve Römyhr på Arbeidsmedisink Avdelning i Trondheim, så kan han ta blodprov och skicka till oss för analys. Vad gäller medicinska frågor så kan Arbeidsmedisin utreda detta.

En historiker forteller om to venner som gikk i ørkenen. På et tidspunkt i løpet av turen begynte de å krangle, og den ene vennen ga den andre en lusing.

Han følte seg såret, men uten å si noe, skrev han i sanden:

«I DAG GA MIN BESTE VENN MEG EN LUSING»

De fortsatte å gå inntil de fant en oase, der de besluttet seg for å bade. Han som hadde fått lusingen holdt på drukne. Men ble reddet av vennen. Da han var kommet seg, graverte han på en stein:

I DAG REDDET MIN BESTE VENN MITT LIV»

Han som hadde gitt sin beste venn en lusing og reddet vennens liv, spurte:

«Da jeg slo deg – skrev du i sanden, og nå graverer du i en stein – Hvorfor?»

Den andre vennen svarte: «Når noen gjør deg ondt, bør du skrive det i sanden, der tilgivelsens vinder kan slette det.

Men når noen gjør oss godt, bør vi grave det i stein, hvorpå ingen kan slette det»

LÆR DEG Å SKRIVE DINE «SÅR» I SANDEN
OG GRAVER DIN «LYKKE I STEIN.

Opphav: ukjent

Vi har fått den av

Jenny T. Hadland

Takk Jenny!

Glad i bøker

Glad i bøker, men problemer med lesingen? Har du prøvd Lydbøker? Det kan lånes gratis fra Norsk lyd og blindeskriftsbibliotek, NLB, som er en offentlig institusjon underlagt Kulturdepartementet. Synshemmede og andre som kan dokumentere at de har problemer med å lese vanlig skrift, av en eller annen grunn, har lånerett.

For å kunne låne lydbøker fra NLB, må du sende inn en attest fra en fagperson, for eksempel sykepleier, hjelpepleier, ergoterapeut eller legen din, som kjenner ditt handikap. NLB er Norges største produsent av lydbøker, og det finnes nærmere 8000 titler.

Søknadsskjema kan du få ved å kontakte NLB, tlf. 22 06 88 00.

j.a.d.

Minneord

Tore Geir Voldberg 191246 - 220601

Tore var en fantastisk far, ektemann, sønn og bror. Noen ganger ser jeg det som at han levde livet sitt for andre og glemte seg selv. Han var en utrolig selvbehersket og trygg person som alle mennesker følte seg vel sammen med. Hans behagelige og rolige vesen hadde god innvirkning på enhver han kom i kontakt med. Han ble utsatt for løsemiddelskade og det var en lang vei å gå for endelig å få stadfestet denne diagnosen – nesten 5 år!

Men, dette alene skulle ikke ha «knekket» pappa – det var alle årene med kamp for sin syke ektefelle sammen med kampen mot sykdommen som i sum ble for mye.

Da det for første gang var pappas tur til å få hjelp sviktet helsevesenet totalt – et utilgivelig svik.

Med vennlig hilsen

Mona Eileen Voldberg Johansen

Administrasjonssekretær RNAS

Tel.: 22 94 08 26 (dir.)

Faks: 22 41 15 24

50+ en vinnergruppe på arbeidsmarkedet

50-åringene er en vinnergruppe på arbeidsmarkedet. De blir sjeldnere enn andre rammet av arbeidsledighet, og dersom de blir ledige kommer de i større grad enn de fleste andre aldersgrupper tilbake i arbeid igjen. Det framgår av Rapport om arbeidsmarkedet fra Aetat Arbeidsdirektoratet.

På grunn av alderstrukturen i befolkningen er personer mellom 50 og 70 år en gruppe som vil vokse sterkt i årene som kommer. Rapporten belyser arbeidsmarkedssituasjonen for ordinære arbeidssøkere i gruppen 50-59 år, og konklusjonen er klar: Forutsatt at de ikke har en yrkeshemming klarer denne gruppen seg godt på arbeidsmarkedet.

Ingen annen aldersgruppe er mindre utsatt for å bli arbeidsledig enn 50-59-åringene. I denne aldersgruppen var bare 2,0 prosent arbeidsløse mot 5,7 prosent av 20-24-åringene.

50-59-åringene som blir arbeidsledige klarer dessuten i stor grad å skaffe seg nytt arbeid. Hele 76 prosent i denne aldersgruppen finner seg nytt arbeid etter ledighetsperioden. Bare 40-åringene kommer bedre ut, her finner 79 prosent seg nytt arbeid. Gjennomsnittet for alle ledige uansett alder var på 72 prosent.

Bildet er derimot annerledes for yrkeshemmede 50-59-åringene. Blant yrkeshemmede i denne aldersgruppen er det færre som kommer i arbeid enn gjennomsnittet for alle yrkeshemmede uansett alder.

Med i bildet hører også at yrkesdeltagelsen faller med økende alder fra slutten av 40-årene, noe som skyldes at mange førtidspensjonerer seg eller blir uføretrygdet. For aldersgruppen 45-49 år er yrkesdeltagelsen 87,5 prosent, mens den faller til 79,7 prosent for aldersgruppen 55-59 år.

Her kommer fem nye av i alt 50 triks forsikringsselskapene bruker for å få deg i forsikringsoppgjør. Flere følger i neste nr. av Syndrom

Slik blir du flådd i forsikringsoppgjør

Her er et utvalg på 50 triks som det kan tenkes at forsikringsselskapet vil bruke ett eller flere av. Vi råder deg til å sjekke at ingen av disse triksene blir brukt på deg.

Av Lars Olav Skårber

25. Utredertrikset

Forsikringsselskapene bruker private etterforskere, kalt utredere, for eventuelt å ta deg på at du gir uriktige opplysninger. Du risikerer å bli kontrollert også i helt vanlige personskadesaker for eksempel i nakkeslengsaker.

26. Nemndstrikset

Forsikringsselskapene oppfordrer deg gjerne til å bruke selskapenes interne klagememner. Men disse nemndene fungerer slik at forsikringsselskapet selv fremstiller saken for klagememnda. Jeg har sett noen slike saksfremstillinger, og de har vært så skjeve at du har små sjanser til å nå fram. Mange gir seg når de har prøvd saken for nemnd uten å få medhold, og det vet forsikringsselskapet.

27. Trygdevedtakstrikset

Forsikringsselskapene sier gjerne at de må følge trygdevedtakene hvis trygdemyndighetene har satt lav invaliditets- eller uføregrad, siden uførebegrepene er likt utformet i trygde- og erstatningsretten. Hvis trygden har satt høye grader, påpeker forsikringsselskapet derimot at trygd og forsikring er selvstendige regelsett og at forsikringsselskapet ikke er bundet av trygdevedtakene.

28. Standardutgifter

- arbeidstrikset

Når erstatningen for inntekter skal regnes ut, skal det gjøres fradrag for sparte utgifter til arbeidsreiser og lignende om du ikke lenger er i jobb. Hvis forsikringsselskapet tror du har hatt høye utgifter blir du bedt om å spesifisere utgiftene. Hvis forsikringsselskapet ikke tror du har hatt utgifter av betydning, legges et standardfradrag på beregningene. Derved sparer forsikringsselskapet på din bekostning hvis du ikke har hatt slike utgifter.

29. Ligningsutgifter

- arbeidstrikset

Selv om det rettslig sett utvilsomt er slik at det er de reelle utgiftene i arbeid som skal trekkes fra, prøver forsikringsselskapet seg med at det er de ligningsmessige sat-

sene som skal fradras. Har du for eksempel pendlet med en rimelig bil slik at dine reiseutgifter i realiteten er lavere enn det ligningsmessige fradraget, kommer du dårligere ut.

30. Beregningstrikset

Forsikringsselskapets svar på din advokats krav vil normalt være ledsaget av en bunke regninger. Dette er datautskrifter av regnestykker med mengde tall. I følgebrevet skriver forsikringsselskapet forutsetninger for oppgjør i de krav som ikke ble funnet akseptable, samtidig som det viser nye beregninger som er vedlagt brevet. I beregningene kan forsikringsselskapet imidlertid også ha lagt inn andre endringer i din disfavør som ikke er skrevet i følgebrevet. Hvis du godtar forsikringsselskapets tilbud kun med bakgrunn i brevet uten å gjennomgå de vedlagte beregningene i detalj, kan du bli lurt.

Nye medlemmer

Syndrom ønsker alle nye medlemmer velkommen til Arbeidsmiljøskaddes Landsforening (A.L.F)

Østfold	2	Telemark	7	Sør-Trøndelag	6
Akershus	2	Aust-Agder	1	NHF Alta	1
Oslo	1	Vest-Agder	1		
Oppland	3	Rogaland	3	Totalt	38
Buskerud	4	Hordaland	1		
Vestfold	3	Møre og Romsdal	3		

Møre og Romsdal lag

A.L.F Møre og Romsdal ble invitert til møte med kommunalt råd for funksjonshemmede, der to fra A.L.F var delegater.

Der skrev Anthony Charles Thomas følgende forslag.

Kommunalt råd for funksjonshemmede

Jeg takker for invitasjonen og foreslår med dette at det opprettes en Ombudsmann-stilling snarest mulig.

Forslag til Ombudsmannens oppgaver:

1. Fremtidsrettet og rettferdig attføringstiltak, lønn etter innsats for eventuelle yrkesskader oppsto! Ikke etter dagens utsulting/slaverimetoder som virker skapt for å få deltakerne til å godta hva som helst. Yrkesskader er gjenstand for kompensasjon, ikke begrunnelser for å behandle funksjonshemmede som annenrangs borgere.

2. At Arbeidstilsynet fungerer etter hensikt i alle arbeidsmiljø saker slik at yrkesskader forebygges og useriøse arbeidsgivere blir rettslig forfulgt for påført yrkesskader. Stikkord «Fokus på forebyggende arbeid.»

3. Involverte Helsepersonale ivaretar økonomien til arbeidsgiveren fremfor helsen til arbeidstakeren. Dette bør endres snarest!

4. Fjernning av muligheten til å stemple folk som trygdemisbrukere, offentligheten kan når som helst beskyldte oss for trygdemisbruk, vi har ikke de samme muligheter for å beskyldte offentligheten for uthalingstaktikker, eller andre urettferdige påstander/fremgangsmåter.

Jeg begrunner ovenfornevnte på følgende måte:

Aetaten

Vi skal settes i virksomhet som det så populært heter. Aetat lokker oss med «gulrøtter» i form av attføringstiltak og attføringspenger som får minstepensjonen til å virke attraktiv, i forhold til arbeidsmengden og arbeidsmiljøet som er tilbudt oss funksjonshemmede. Kort sagt, dagens form for slaveri i full offentlighet under det påskudd å føre oss tilbake til lønnet arbeid!

Oppstår det noen komplikasjoner rundt attføringstiltak, arbeidsmiljøet for yrkesskadede arbeidstakere, saksgang og lignende, finner man fort ut at de involverte parter i Aetat er raske til å fortelle oss at dette er ikke «mitt bord.», dette er ikke mitt ansvar etc.

Attføringstiltak bør ivareta individets forutsetninger for å fortsette i arbeidslivet uten de fysiske og psykiske overbelastninger vi opplever i dag. Undertegnede utfører det samme arbeid som andre

«uskadde» medarbeidere, men mottar kr. 35,- pr time mindre. Forhandlingsmuligheter når det gjelder arbeidsutforming/lønninger eksisterer ikke for attføringsdeltakere! Man må stadig levere skjemaer/meldekort for å kreve reisegodtgjørelser, skjemaet er vanskeligere å fylle ut riktig enn å tippe riktig lottorekke.

Under attføringstiltak burde Aetat behandle funksjonshemmede som funksjonshemmede, ikke som arbeidsskye annenrangs personer. Vi har rett på en anstendig inntekt og forskriftsmessige arbeidsmiljøer.

Arbeidstilsynet

Arbeidstilsynet er for passivt i slike saker, det blir aldri besøk av inspektører uten at det varsles på forhand. Skadelige arbeidsmiljøer skal faktisk ikke eksistere, hvis en arbeidsprosess «kan muligens være skadelig» skal det dokumenteres av arbeidsgiveren at det faktisk ikke er skadelig. Sagt med andre ord, yrkesskader er forårsaket av arbeidsgivere som bruker kostnader til et forsvarlig arbeidsmiljø som salderingspost for dårlig firmaøkonomi.

Dagens Arbeidstilsyn fungerer ikke etter hensikten, dvs. lovene angående arbeidsmiljøet bør bli fulgt til punkt og prikke. Arbeidsgiveren må faktisk dokumentere at de virkelige tilstander ikke er helsebelastende, i dag er det ar-

beidstakeren som har bevisbyrden! Forebyggende tiltak må prioriteres, men blir i stedet avfeiet av de fleste arbeidsgivere.

Oppsummert: Arbeidstilsynet må fungere etter sin hensikt. Det eksisterer mørketall som tilsier at forebyggende virksomhet er den eneste form for helbredelser i de fleste yrkesskadesakene.

Yrkesskader er ufrivillige, dvs. de «skjer ikke» av seg selv, de er forårsaket av kyniske arbeidsgivere, vær så snill å hjelpe oss tilbake til det verdige arbeidsliv som burde være vår rett etter å ha blitt påført en høyst ufrivillig yrkesskade.

Mange yrkesskadesaker kommer ikke så langt som til diagnose, de blir avfeid lenge før.

Helsepersonale

Den nyeste form for «byråkratisk knebling» er fastlegeordningen. Man har få minutter til å legge frem sin sak for en overarbeidet lege. En lege som ofte ikke har peiling på hva en yrkesskade, forårsaket av mangelfulle arbeidsmiljøer, innebærer. Hvis sykdommen ikke er A4 så blir man stemplet som hypokonder/tidsfordriver, og lignende. De fleste bedriftsleger/fastleger undertegnede har vært i kontakt med er på arbeidsgiverens side, og ikke den som har blitt skadet. Post 4.5 på sykemeldingen blir så å si aldri utfyllt!

Som yrkesskadet/funksjonshemmet klarer man ikke å oppleve riktig håndtering av en tvistesak mot følgende instanser: Arbeidsgiveren, involvert helsepersonell, Arbeidstilsynet eller attføringsapparatet.

Trygdemisbruk

Funksjonshemmede blir gjenstand for påstander om trygdemisbruk. I dag opplever vi stadig vekk offentlige kontorer som skal spare penger, og bevisførsel ser ut til å være belastet den funksjonshemmede. Mange medlemmer i ALF som har løsemiddelskader, får sin troverdighet trukket i tvil av blant annet ligningskontoret med spørsmål som «Når tid skal vi ut i lønnet arbeid igjen? Ingen kan leve på attføringspenger, dette må vel være i tillegg til lønn!»

Undertegnede har opplevd manglende informasjon/opplysningsplikt fra arbeidsgiveren om det tidligere arbeidsforholdet. I dag eksisterer det ingen plikt for at arbeidsgiveren skal besvare brev fra trygdekontorer, i en saksbehandlingssituasjon kan dette være avgjørende for sakens utfall. Det dreier seg om påstander og bevisførsel, ingen premie for å tippe hvem som vinner! Tvistsaker om riktige fremgangsmåter ved saksbehandling er lovregulert og bør ordnes på en mer korrekt måte enn dagens David mot Goliat metoder.

Eventuelpost

Sikkert flere som har synspunkter som burde komme frem her.

Arbeidstilsynets Ebba Wergeland har skrevet en utmerket artikkel som heter «Ufrivillige overarbeid». Virker som Arbeidstilsynet ikke når frem, de heller!

Forhåpentlig ville en Ombudsmann kunne presentere sakene som i dag blir ignorert i all offentlighet.

Jeg takker for tilliten og håper at møtet i kveld danner grunnlag for en felles arena for et langt og gjensidig samarbeid som vil komme flere til gode.

Med vennlig hilsen

Anthony Charles Thomas

(medlem Arbeidsmiljøskaddes Landsforening, A.L.F)

Aureneset 12

6035 Fiskarstrand

Telefon priv 70 19 09 40

Mobil 91 17 19 64

Årsmøte

Møre og Romsdal lag av A.L.F. avholdt sitt årsmøte ved Hotell Knausen Panorama i Molde. Da dette lagets distrikt er svært stort, har vi valgt å avholde medlemsmøtene i Kristiansund og i Ålesund, styremøter og årsmøter blir avholdt i Molde.

Dette årsmøtet gikk greit, uten store vansker. Alle som ble spurt, sa seg villig til å stille til valg og være med i det nye styret.

Disse ble valgt:

Leder: Frode Steen Gunstensen
(Elnesvågen)

Nestleder/Økonomiansvarlig:
Peder Øyvind Håvik (Ørskog)

Styremedlem: Harry Brevik
(Kristiansund N)

Styremedlem: Tom Ek (Ørskog)

Styremedlem: Alf Nerrgaard
(Kristiansund)

Varamedlem: Oddfrid Edvardsen
(Ålesund)

Varamedlem: Turid Lyster
(Kristiansund N)

Sekretær: Sylvi Gunstensen
(Elnesvågen)

Gjester på Årsmøtet var Nina og Oddvar Pettersen, medlem av hovedstyret.

Møre og Romsdal lag av A.L.F. tror og håper på et fint og kreativt samarbeid i kommende periode.

Sylvi Gunstensen

Det nye styret i Møre og Romsdal. Foran f. v.: Oddfrid og Sylvi. Damen til høyre er en ledsager. Turid var ikke til stede når bildet ble tatt. Bak f. v.: Frode, Peder, Harry, Tom og Alf.

Møre og Romsdal lag av A.L.F. var invitert til LOs fylkesårsmøte

Leder for lokallaget fikk invitasjon til å være med på LOs fylkesårsmøte som ble avholdt 21. og 22. mars på Hotell Rica Parken, Ålesund. Leder takket ja til invitasjonen og spurte Oddvar Petersen om han kunne tenke seg å være med. Oddvar Petersen takket også ja og ble med til Ålesund hvor han holdt et foredrag. Dette etter at lederen av lokallaget hadde presentert lokalforeningen og det arbeidet som drives der.

I innlegget Oddvar Petersen gav ble det gitt en presentasjon av A.L.F. og en presentasjon av analyser fra arbeidstilsynet. Det ble her også fremlagt et varsku, kort om isocyanater, organofosfater og kols.

Det ble til slutt gjort en appell, om ønsker for fremtiden. Ønske om felles tiltak som har utspring fra ervervet kunnskap og erfaring som er nødvendig i arbeid med å få redusert antallet dødsfall og skader til helseskadelige stoffer i arbeidslivet. Det kom her fram at menneskelig ansvar er en forpliktelse ikke bare for A.L.F., men også for fagforeninger, det offentlige og ikke minst arbeidsgiver og kolleger. Foredraget ble mottatt med stor interesse og mange av de fagorganiserte stilte mange relevante spørsmål som ble besvart.

Møre og Romsdal lag av A.L.F. håper de som var til stede har hatt nytte og glede av innleggene.

Sylvi Gunstensen

Akershus lag

Temamøte om arbeidsmiljø

Arbeidsmiljøskader koster samfunnet store beløp hvert eneste år. Derfor er det viktig med forebygging.

SKI: Det mener Akershus lag av Arbeidsmiljøskaddes Landsforening som arrangerte åpent møte om temaet på velferdssenteret i Ski onsdag 12. februar.

– Møtet var åpent, her var det fritt frem for alle, sier Thor-Ole Larsen fra Fet som representerer fylkeslaget. Han har med lokalkjente Oddmund Lone fra Nordby når de to er på visitt i redaksjonen.

Arbeidstilsynet i Moss kom på møtet for å informere generelt om arbeidsmiljøskader.

– Det går i første omgang på kjemiske stoffer og hvilke faresignaler du skal se etter, forteller Thor-Ole Larsen.

Om lovverket

Hvordan forholder man seg egentlig som arbeidstaker og arbeidsgiver for å ivareta retningslinjene? Det kan Arbeidstilsynet gi svar på.

FÅR BESØK: Oddmund Lone (til venstre) og Thor-Ole Larsen ser frem til møtet på servicesenteret i Ski.

Verneutstyr og bruken av det er ekstra viktig. Men selv «vanlige» arbeidstakere er omgitt av isocyanater i møbler og maling uten å tenke over det – hver eneste dag. – Ja, og hva slags sprayflasker har du i garasjen? undrer Thor-Ole Larsen.

Ifølge analyser fra Arbeidstilsynet, gjengitt i bladet «Syndrom», kan 1.300 dødsfall, 1.600 innleggelser på sykehus, 6.850 trygdetilfeller og 1,2 millioner fraværs-

dager hvert år relateres til kjemikalier og helseskadelige stoffer i arbeidslivet.

VIKTIG: Det er greit å være føre vår. Arbeidsmiljøskaddes Landsforening har snart denne brosjyren klar.

Kilde:

Stig Persson, Østlandets Blad

Husk at vi som holder på med Syndrom har tidsfrister å forholde oss til. Så har du noe som skal være med i et spesielt nr. så er vår frist fire uker før utgivelsesdato. Da må vi ha deres innlegg noe før dette.

Red.

ARBEIDSMILJØSKADDES LANDSFORENING

Hvem er vi, hva gjør vi, hva vil vi ?

Arbeidsmiljøskaddes Landsforening (A.L.F) er en partipolitisk og religiøst uavhengig interesseorganisasjon for personer med sykdommer eller skader som er eller kan mistenkes å ha sammenheng med arbeidsmiljøforhold. Initiativet til foreningen ble tatt og styres av arbeidsmiljøskadde selv.

A.L.F skal fremstå som et ressursorgan i arbeidet med å forebygge og informere om løsemiddel- og andre arbeidsmiljøskader relatert til omgang med helseskadelige stoffer, og å gi opplysninger til de som vil vite mer om disse problemene.

A.L.F har likemannstilbud i alle lokallag. Likemannsarbeid går ut på at personer innen A.L.F, gjennom private samtaler, deler erfaringer med andre som har liten eller ingen kjennskap til problematikken rundt skader eller sykdommer ervervet i forbindelse med utøvelse av sitt yrke. Dette er en viktig del av arbeidet A.L.F gjør.

A.L.F søker alltid å ha et tett samarbeid med de offentlige myndigheter, fagforeninger, bedriftshelsetjenester, arbeidsgivere og verneombud.

A.L.F er tilsluttet Norges Handikapforbund og vi kan tilby de samme medlemsfordeler som andre NHF-medlemmer får.

A.L.F er landsomfattende med lokallag/kontakter i alle fylker.

A.L.F utgir et eget medlemsblad, «Syndrom». Bladet utgis 4 ganger per år og presenterer aktuelt stoff, nytt fra lokallagene og annen viktig informasjon.

A.L.F har et eget fagråd sammensatt av eksperter innenfor jus, psykologi, yrkeshygiene, arbeidsmedisin, trygdekompetanse og sosialt arbeid.

A.L.F skal foruten det å ivareta interessene til de med ervervete sykdommer og skader grunnet arbeidsmiljøet, også ivareta interessene til de pårørende.

A.L.F skal ivareta interessene til de som kan være utsatt for å bli påført sykdommer eller varige skader under utøvelse av sine yrker.

A.L.F skal arbeide for å bedre forholdene i forbindelse med diagnostiseringen av sykdommer og skader grunnet arbeidsmiljøet.

A.L.F skal drive informasjonsarbeid om skadevirkninger og konsekvenser, og hva en bør ta hensyn til for å unngå skader, for eksempel bruk av nødvendig og hensiktsmessig verneutstyr.

A.L.F skal arbeide for å opprette rehabiliteringstilbud for arbeidsmiljøskadde i Norge.

A.L.F skal markere foreningen i sammenhenger der risikoen for skader er stor.

Vårt arbeid bygger på at alle mennesker har samme grunnleggende behov og at alle mennesker er likeverdige. På bakgrunn av dette aksepterer vi ikke at sykdom eller skader skal resultere i økonomiske eller sosiale ulikheter.

Vi vil, bl.a. gjennom samtaler med pårørende, øke kunnskapen og forståelsen for de arbeidsmiljøskaddes problemer med å mestre hverdagen sosialt.

Vi vil gjennom vårt informasjonsarbeid og ved hjelp av våre erfaringer og kunnskaper øke motivasjonen hos yrkesutøvere og bedriftsledere til å arbeide aktivt for å bedre helse, miljø og sikkerhetsarbeidet i bedrifter hvor dette er nødvendig. Vi vil arrangere kurs og seminarer hvor helsepersonell, bedriftsledere, vernepersonell og yrkesutøvere kan delta.

JA, jeg ønsker å melde meg inn i Arbeidsmiljøskaddes Landsforening

Navn _____

Adresse _____

Postnr _____ Sted _____

Epostadr _____

- Løsemiddel-/kjemisk/annen arbeidsmiljøskade
- Husstandsmedlem/pårørende
- Interessemedlem
- Ønsker opplysninger om kollektivt medlemskap

Sendes
i frankert
konvolutt.

**Arbeidsmiljøskaddes
Landsforening
Postboks 9217 Grønland
0134 OSLO**

Hva er løsemidler?

Løsemidler er væsker som løser opp faste stoffer. Løsemidlene vil under bruk gå over i damp eller gassform og trekkes ned i lungene via åndedrettet og føres videre ut i kroppen via blodbanen. Mange løsemidler har evnen til å trenge gjennom huden og føres videre rundt i kroppen. På grunn av halverings- tiden blir organiske løsemidler lagret i kroppens fettvev og kan forvolde skade i hjerne og nerve- cellene. På grunn av sine kjemiske egenskaper kan de over tid skade sentralnervesystemet. De kan også skade slimhinner og indre organer som lever og nyrer.

Hva er Isocyanater?

Isocyanater er ikke et løsemiddel, men et kjemisk stoff som finnes i en hel rekke produkter som benyttes bl.a. i bil, møbel og bygningsbransjen. De som arbeider i bilbransjen, f. eks. med oppretting, billakkering og bilglass, kommer i kontakt med isocyanater gjennom kjemikalier, lim og lakkprodukter. Dessuten vet man at isocyanater frigjøres ved oppvarming. Dett er spesielt aktuelt ved sveising og annet mekanisk arbeid som utvikler varme og som foretas på lakkerte og andre behandlede flater. Det har lenge vært kjent at kontakt med isocyanater kan medføre akutte og kroniske helseskader, som for eksempel lunge og hudsykdommer. Nyere forskning har vist at dette problemet sannsynligvis er mye mer omfattende enn man tidligere har trodd.

Hva er MCS? (Multi kjemisk overfølsomhet)

Mange yrkesaktive, som har fått ødelagt helsa på grunn av skadelig kjemisk påvirkning, har i tillegg utviklet MCS. Tilstanden kjennetegnes ved at de som rammes reage-

rer med sykdomssymptomer på kjemiske stoffer, selv i meget lave konsentrasjoner. Tilstanden opptrer relativt ofte sammen med andre helseskader, som for eksempel løsemiddelskader, astma og skader på slimhinner.

De som blir syke får symptomer fra flere organsystemer, oftest fra sentralnervesystemet og luftveiene. En del personer får i tillegg psykiske problemer, som kan skyldes virkninger av det kjemiske stoffet i seg selv, eller belastninger som følge av sykdommen.

Pårørende

Når en person blir utsatt for en skade relatert til bruk av helseskadelige stoffer, får dette store konsekvenser for familien. Det vil igjen gi seg utslag i den skaddes situasjon og kan i mange tilfeller medføre til psykiske belastninger for alle, i tillegg til sykdommen. Det er derfor viktig at de pårørende, sammen med den skadde, blir informert om hva en løsemiddelskade eller annen kjemisk helseskade innebærer, hvorfor den skadde har endret personlighet og hvordan en best skal takle en vanskelig familiær situasjon.

Mangel på slik kunnskap hos de pårørende skaper ofte unødige konflikter. Arbeidsmiljøskaddes Landsforening har som et av de viktigste formålene å tilrettelegge for en større forståelse og kunnskap omkring denne problematikken. Vansker med å mestre aggressivitet er et sosialt handikap. For å skjule sine problemer med det er det vanlig at den skadde isolerer seg, og ofte er det ektefellen som må representere familien utad.

Med andre ord får den skadde ofte stadig færre kontakter med andre, og blir mer og mer avhengig av sin ektefelle og øvrige familie.

Løsemiddel- og andre kjemiske helseskader kan i mange tilfeller ikke helbredes, men man kan lære seg å leve med dem.

MEDLEMSFORDELER

Som hovedmedlem i Arbeidsmiljøskadde Landsforening (A.L.F) er du i tillegg fullverdig medlem i Norges Handikapforbund. Du får en rekke gode, nyttige og varierte medlemstilbud både igjennom A.L.F og NHF. Medlemskontigenten må være betalt for å kunne benytte seg av medlemsfordelene.

Råd og veiledningstjeneste.
Rettighetsinformasjon.

Rabattordninger på: Bensin, hotell-
opphold, feriereiser og bilutleie.

Bli medlem nå!

Gunstige forsikringsordninger.
Medlemskap i NAF til redusert pris.

NHF's feriehytte m/anneks kan
leies til svært gunstige priser.

Medlemskontigent per 1.1.2003

Kr 270,- for hovedmedlemmer/interessemedlemmer

Kr 135,- for husstandsmedlemmer

A.L.Fs lokallag og kontaktpersoner

Akershus lag av A.L.F

Leder Thor-Ole Larsen
Fetveien 290, 1900 Fetsund
Telefon: (p) 63 88 44 98

Aust-Agder lag av A.L.F

Leder Jens Olav Solli
Gml. Sandvigsvei 21
4816 Kolbjørnsvik
Telefon: (p) 37 01 11 25
Mobil: 90 60 12 33

Buskerud lag av A.L.F

Leder Jan Arne Dammen
Revefaret 47, 3033 Drammen
Telefon: (p) 32 88 55 07
Mobil: 90 59 31 53
Epost: arnedamm@online.no

Finnmark

Norges Handikapforbund
Postboks 332, 9615 Hammerfest
Telefon: 78 41 70 88

Hedmark lag av A.L.F

Leder Hermod Telebond
Parkveien 46, 2335 Stange
Telefon: (p) 62 57 17 11

Hordaland lag av A.L.F

Leder Roald Fønnes
Øyjordsveien 71, 5038 Bergen
Telefon: (p) 55 33 09 30

Møre og Romsdal lag av A.L.F

Leder Frode Steen Gunstensen
Moen, 6440 Elnesvågen
Telefon: (p) 71 26 50 82

Nordland

Norges Handikapforbund
Sjøgata 15, 8006 Bodø
Telefon: 75 69 12 00

Nord-Trøndelag lag av A.L.F

Leder Bjørg Ø. Mostad
Myraveien 6, 7710 Sparbu
Telefon: (p) 74 14 35 11

Oppland lag av A.L.F

Leder Tove Kalbakken
Austadfeltvn 130, 2838 Snertingdal
Telefon: (p) 61 18 32 99

Oslo lag av A.L.F

Leder Eldbjørg Juvik
Edv. Munchs vei 59, 1063 Oslo
Telefon: (p) 22 32 00 13

Rogaland lag av A.L.F

Leder Jenny T. Hadland
Brekken, 4360 Varhaug
Telefon: (p) 51 43 06 25

Sogn og Fjordane

Norges Handikapforbund
Postboks 382, 6801 Førde
Telefon: 57 82 26 68
Epost: nhf-sf@online.no

Sør-Trøndelag lag av A.L.F

Leder Grethe Lian
Postboks 3520
7419 TRONDHEIM
Telefon: (p) 73 52 81 23

Telemark lag av A.L.F

Leder John André
Porsgrunnsvegen 19 A, 3730 Skien
Telefon: (p) 35 52 12 83

Troms lag av A.L.F

Leder Leif G. Morland
Venusveien 40, 9024 Tomasjord
Telefon: (p) 77 63 95 96
Internettadr.: www.mamut.com/troms

Vest-Agder lag av A.L.F

Leder Lars Kristian Hille
Postboks 168, 4502 Mandal
Telefon: (p) 38 26 11 65

Vestfold lag av A.L.F

Leder William Leonhardsen
Ferjegata 5, 3187 Horten
Telefon: (p) 33 04 42 10

Østfold lag av A.L.F

Leder Rolf Hansen
Carl Sibberns vei 7 A, 1598 Moss
Telefon: (p) 69 25 48 36